

JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Ida Lidslot

**Normativ tvåsamhet och bortskrivna existenser
i familjerätten**

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Jenny Julén-Votinius

Termin för examen: HT2013

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	4
FÖRORD	7
ORDLISTA	8
FÖRKORTNINGAR	10
1 INLEDNING	11
1.1 Syfte	12
1.2 Frågeställningar	12
1.3 Avgränsning	12
2 METOD	13
2.1 Rättsdogmatisk metod	13
2.2 Diskursanalys	15
3 TEORETISKA PERSPEKTIV	18
3.1 Queerteori	18
3.2 Den fortsatta framställningen	22
4 EMPIRI OCH ANALYS	23
4.1 Äktenskap	23
4.1.1 Äktenskapet ur ett svensk-historiskt perspektiv	23
4.1.2 Prop. 1986/87:1 – Om äktenskapsbalk m.m.	24
4.1.3 Prop. 1986/87:124 – Om de homosexuellas situation i samhället.	26
4.1.4 Äktenskap för par med samma kön – Vigsselfrågor (SOU 2007:17)	28
4.1.5 Prop. 2008/09:80 - Äktenskapsfrågor	29
4.2 Samboskap	34
4.2.1 Prop 1986/87:124 – Om de homosexuellas situation i samhället.	34
4.2.2 Prop. 2002/03:80 – En ny sambolag	38
4.3 Ofrivillig barnlöshet	44
4.3.1 Adoption – 4 kap föräldrabalken	45
4.3.2 Adoption i prop. 1986/87:124	46
4.4 Insemination vid ofrivillig barnlöshet	48
4.4.1 Prop. 1984/85:2 – Om artificiella inseminationer	48
4.4.2 Prop. 2004/05:137 - Assisterad befruktning och föräldraskap	52
4.4.3 Föräldraskap – en tvåsam angelägenhet	62
4.4.4 Utökade möjligheter till behandling av ofrivillig barnlöshet för ensamstående kvinnor	66

5	AVSLUTNING	70
6	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	75

SUMMARY

This thesis is based on the assumption that Swedish society has a strong norm surrounding twosome togetherness as the basis for family construction. This is already evident in the first chapter of the Swedish Marriage Code, which refers to those eligible to marry as two persons in a relationship. Polygamy, however, is illegal. The thesis examines the legal concept of twoness; what is said about it and in what ways it is legitimised, as well as in what ways it enables or prevents individuals to organize their lives. The issues discussed in this thesis are: *how is twosome togetherness as the norm legitimized by the law?*, and *what does the possibilities look like when creating a family consisting of an adult or more adults than two?*

This thesis identifies and analyses established legislation, which focuses on "matrimony", "cohabitants", "adoption" and "assisted reproduction". Specifically, based on the focuses above, it identifies prevailing discourses, which include "singles", "polyamorous individuals" and "monogamous couples". The material for this study, mainly consisting of legislative histories, has been processed using a legal dogmatic methodology and with a foundation in queer theory. The understanding of the discourse analysis is based on the assumption that power is integrated into our language and that the production of knowledge will therefore inherit a power aspect. In legal materials, it is the legislator who will define what relations should be given approval and as a result of this, protection in law.

An important basis for the theoretical understanding of this study is the concept of heteronormativity, which can be understood as an expectation that all individuals incorporate a certain form of heterosexuality. Heteronormativity can be considered to have two fundamental principles; *exclusion of deviations from the norm with a breakdown into the categories of "us" and "them" and assimilation by incorporating variations into the norm*. One of the conclusions of this thesis is that the same mechanisms that allow single, non-heterosexual and polyamorous individuals to become

legislatively marginalized also allow the heterosexual couple to retain its hegemonic position by making it the norm. This is done through discourses where (twosome) heterosexuality is naturalized and is in sharp contrast to homosexuality and non-twosomeness, which instead is deemed to exemplify the unnatural.

It becomes clear that polygamy is seen as reprehensible, which is made evident by the legislative histories and the law not to acknowledge its existence or discuss it. On the rare occasion that the notion of polygamy is brought up, it is then set against the prevailing norm twosomes or equated with incest. The thesis also bases its understanding on the assumption that the silence surrounding a group tells us something about the power relations surrounding it. The power is inherent in knowledge, and those producing knowledge, such as the legislator, participate in consolidating and maintaining power relations. Foucault notes that discourses that emerge reveal a power relationship, by showing both what is said and by what is not said. It is therefore essential to also identify the silence as it is part of the power. The exclusions from the discourse may therefore help reinforce the bans made by those with power. Hence, silence plays an important role in maintaining power.

Through the thesis's account of the development of the existing legislation, it is clear that much has happened in the legislative field over the last 30 years, which has challenged the heteronormative conception of the world. Gays and lesbians have been given access to the Marriage Code and lesbian couples have been given access to artificial insemination. It has also been decided that the government will prepare a suggestion for a bill regarding assisted reproduction for single women. However, the way in which this is being done can be questioned. Rosenberg claims that what has happened is to be compared to a policy of assimilation, where the deviant has come to be included in the norm, but only under the conditions of said norm. The discourses that emerge in the studied legal materials show that the norm, as consistently referred to by the legislators, is based on heterosexual twosomeness. It is to this that the deviant – that is, polyamorous individuals,

singles and non-heterosexuals – must relate and adapt themselves. As that which falls within the norm is perceived as natural, there is no further need for it to be explained or justified in order to be legitimized. Thereby it achieves a hegemonic position in society. That which is deemed deviant and instead included in the discourse of the unnatural, must on the other hand use reasoned arguments and empirical research to prove that it is entitled to both regulated cohabitation and family construction.

As the foundation of the norm analysed in this thesis has not been challenged, it is still acceptable to deny polygamous individuals rights covered by the Cohabitees Act and the Marriage Code regarding adoption and assisted reproduction. The most important conclusion of the thesis is that the only possibly way of achieving fair and just family law, the legal system must change its focus and start questioning the norm of (heterosexual) twosomeness rather than continuing to legitimize it and thereby assigning it a hegemonic position. The groups that are now considered to deviate from the norm must be seen as a natural part of family law.

SAMMANFATTNING

Utgångspunkten för denna avhandling är att det i det svenska samhället råder en stark norm kring tvåsamhet som grund för familjebildning, vilket blir tydligt redan i första kapitlet i ÄktB i vilket det framgår vilka som har rätt att gifta sig - de som befinner sig i en parrelation. Polygami i form av månggifte är emellertid olagligt. I uppsatsen studeras hur tvåsamheten legitimeras och vad som uttrycks om den samt hur den möjliggör eller omöjliggör individers sätt att organisera sina liv och sin tillvaro. Uppsatsens frågeställningar lyder: *hur befäster rätten på området tvåsamhet som norm?*, samt *hur möjlig- eller omöjliggörs familjekonstellationer bestående av en vuxen eller fler vuxna än två?*

I uppsatsen identifieras och analyseras den gällande rätten med fokus på områdena "äktenskap", "samboskap", "adoption" och "assisterad befruktning". Mer specifikt identifieras utifrån nämnda fokus rådande diskurser som omfattar ensamstående, flersamma och tvåsamma personer. Genom rättsdogmatisk metod och med queerteorier som grund bearbetas materialet som till största del består av förarbeten. Förståelsen för diskursanalysen bygger på att makt är inbyggt i språket och att kunskapsproduktionen på så vis har en inneboende maktaspekt. I det rättsliga materialet är det lagstiftaren som uttalar vilka relationer som ska ges bekräftelse och som följd av detta ges skydd i lagstiftningen.

En viktig grund för den teoretiska förståelsen av uppsatsen är begreppet heteronormativitet, som kan förstås som en förväntan om att en viss form av heterosexualitet ska uppbäras av alla människor. Heteronormativiteten kan anses ha två bärande principer; *uteslutningen av avvikelser ur normen med uppdelning i kategorierna vi – de* samt *assimileringen genom införlivande av avvikelser i normen*. En av uppsatsens slutsatser är att det är samma mekanismer som gör att ensamstående, icke-heterosexuella likväl flersamma, har kunnat marginaliseras i lagstiftningen – den mekanism som har gjort det heterosexuella paret till en hegemonisk position genom att göra det till norm. Detta har möjliggjorts genom diskurser där (tvåsam)

heterosexualitet görs till det naturliga och ställs i skarp kontrast till homosexualitet och icke-tvåsamhet som istället pekats ut som det onaturliga. Vad som blir tydligt är att polygami ses som förkastligt, vilket av förarbetena och lagstiftningen främst uttrycks genom att samlevnadsformen som sådan inte bemöts. När väl så sker är det då den ställs mot rådande tvåsamhetsnorm eller likställs med incest.

Vidare bygger uppsatsen sin förståelse på att tystnaden om en grupp säger något om den maktrelation den innefattas i. Makten är inneboende i kunskapen och den som producerar kunskap, vilket lagstiftaren gör, är delaktig i att befästa och upprätthålla maktförhållanden. Foucault framhåller att de diskurser som framträder synliggör ett maktförhållande, dels genom vad som sägs, dels genom vad som inte sägs. Att identifiera även tystnaden är därför väsentligt eftersom den är inbyggd i makten och att förtegenheten därmed kan skydda maktens förbud. Således spelar tystnaden en viktig roll i upprätthållandet av makten.

Genom uppsatsens redogörelse av den gällande rätten framkommer att mycket har hänt på lagstiftningsområdet under de senaste 30 åren, vilket har utmanat den heteronormativa föreställningsvärlden. Homosexuella har fått tillträde till äktenskapslagstiftningen och lesbiska par har givits möjlighet att låta sig insemineras. Det har även beslutats att regeringen ska återkomma med ett lagförslag kring hur möjligheten till assisterad befruktning för ensamstående kvinnor bör se ut. Emellertid går det att ifrågasätta tillvägagångssättet för detta. Rosenberg menar att det som har skett är att likställas med en assimileringspolitik, där det avvikande har kommit att inneslutas i normen på normens villkor. Av de diskurser som framträder i uppsatsens rättsliga material framkommer också att normen, vilken lagstiftaren konsekvent utgår från, bygger på heterosexuell tvåsamhet. Det är denna det avvikande - det vill säga de flersamma, ensamstående och homosexuella - måste förhålla sig till och anpassa sig efter. Genom att det som faller inom normen uppfattas som naturligt krävs ingen förklaring eller motivering för att legitimeras och därigenom uppnå en hegemonisk position i samhället. På så sätt naturaliseras normen vilket möjliggör för att den

aldrig med stöd av forskning ska behöva underbyggas eller förklaras för att genom detta legitimeras. Det avvikande, som istället innesluts i det onaturligas diskurs, måste tvärtom med underbyggda argument och forskning påvisa sin rätt till såväl reglerad samlevnad som familjebildning.

Genom att normen i grunden inte har utmanats är det fortfarande acceptabelt att exkludera flersamma från sambo- likväl äktenskapslagstiftning gällande adoption och assisterad befruktning. Uppsatsens viktigaste slutsats är att för att en rättvis familjelagstiftning ska bli möjlig måste rätten istället för att legitimera (den heterosexuella) tvåsamhetsnormen rikta om sitt fokus och börja ifrågasätta den. De grupper som nu anses avvika från normen måste ses som en självklar del av familjerätten.

FÖRORD

Klockan är 02.55 och jag får nog anses vara i slutskedet av denna uppsats. Således är jag även i slutskedet av mina studier på juristprogrammet. Det är kanske inget stort steg för mänskligheten, men ett rejält kliv för mig! Ingen människa kan existera i ett isolerat sammanhang, inte heller jag. Min tid på juridicum och denna uppsats hade förblivit omöjligheter vore det inte för fantastiska personer omkring mig. Jag vill därför särskilt tacka:

Jenny, min handledare som uppmuntrat och inspirerat mig under uppsatsens gång och som trodde på min idé även när jag själv inte riktigt visste vad den var. Mitt kära plugggäng, ni har gjort studierna så mycket lättare men framför allt roligare! Emilia, min partner in crime sen termin två, jag har nog aldrig innan träffat en person med ett hjärta så stort som ditt. Juristkåren kan skatta sig lycklig att du snart är en del av den!

Ida, Sandra, Linn, Simon, Subani, Henrik, Viktor – som alla på sitt allra egna vis har spelat en viktig roll till att jag faktiskt har fått ihop ett examensarbete i juridik och tagit mig igenom fyra år på juristprogrammet! Jag säger inte mer här för då skulle jag bli blödig, men ÅH vad ni är bra!

Lisbeth, Elsa och Jocke – min allra finaste lilla familj! – med Carina, som har stått bredvid mig i vått och torrt. Som har gett mig en spark i baken när jag har varit lat, som har utmanat mina tankar när det har behövts och som alltid har fått mig att känna att det jag gör är värdefullt. Du gör min värld så mycket större. Och vet du vad? Nu är det gjort, som vi jurister brukar säga!

Lund januari 2014.

ORDLISTA

Assisterad befruktning	Ett samlingsnamn för olika typer av befruktning där ägg eller spermier på något vis hanteras utanför kroppen. ¹
Biologisk förälder	Biologisk förälder anses den vara som är släkt med barnet i rakt nedstigande led. Dock behöver detta inte alltid stämma när det gäller moderskap. Den som burit barnet under graviditeten anses vara biologisk förälder, även om barnet härstammar från donerade ägg. Ett biologiskt föräldraskap behöver alltså inte innebära ett genetiskt föräldraskap, vilket dock är det vanligaste. ²
Ensamstående	Ogift vuxen person som inte lever ihop med annan vuxen.
Flersamhet	Att leva, eller att vara öppen inför att leva, med flera partners samtidigt.
Insemination	En form av assisterad befruktning där spermier, via vaginan, förs in i livmodern. ³
Givarinsemination	Insemination med spermier från en annan man än en kvinnas eventuelle make eller sambo.
Genetisk förälder	Den vars ägg eller spermier ett barn härstammar från. ⁴
Makeinsemination	Insemination med makens preparerade spermier. ⁵
Monogami	Att ha sexuella och/eller emotionella relationer med bara en person i taget. ⁶
Rättslig förälder	Utgår generellt från det genetiska föräldraskapet, dock inte när det gäller adoption eller assisterad befruktning med donerade ägg eller spermier. ⁷ Den som är registrerad som förälder är rättslig förälder till barnet. ⁸ Det rättsliga föräldraskapet ger rättsverkningar gentemot barnet genom bland annat arvsrätt, underhållsskyldighet och vårdnadsansvar. Regleras genom bestämmelser i föräldrabalken. ⁹

---

¹ Statens medicinsk-etiska råd, *SMER rapport 2013:1: Assisterad befruktning – etiska aspekter*, Stockholm 2013, s. 10.

² SMER, *Assisterad befruktning – etiska aspekter*, s. 47.

³ SMER, *Assisterad befruktning – etiska aspekter*, s. 10.

⁴ SMER, *Assisterad befruktning – etiska aspekter*, s. 47.

⁵ Region Skåne 2013.

⁶ RFSL, ”Begreppslista”.

⁷ SOU 2007:3 - Föräldraskap vid assisterad befruktning, s. 68.

⁸ SMER, *Assisterad befruktning – etiska aspekter*, s. 47.

⁹ SMER, *Assisterad befruktning – etiska aspekter*, s. 35-36.

Social förälder	Den som tar hand om och utövar vårdnadsansvar över ett barn. Kan utövas av andra än den genetiska eller rättsliga föräldern. ¹⁰
Spermiedonator	En man som låter donera sina spermier att användas vid befruktning utan att det leder till att han själv blir rättslig far till barnet. ¹¹
Tvegifte	Att ingå nytt äktenskap som redan gift, eller att som ogift ingå äktenskap med person som ingår i ett annat äktenskap. ¹²
Polyamori	Ett polyamoröst leverne, det vill säga att ha, eller vara öppen inför att ha, flera kärleksrelationer samtidigt. ¹³
Polygami	Att ha sexuella och/eller emotionella relationer med fler än en person i taget. ¹⁴
Polyandri	När en kvinna är juridiskt knuten till flera män. ¹⁵
Polygyni	Kallas det när en man är juridiskt knuten till flera kvinnor. ¹⁶
Relationsanarki	Vilja att i möjligaste mån undvika att definiera och ställa upp ramar och förväntningar på relationer. Relationsanarkister gör ingen skillnad mellan vänskaps- och kärleksrelationer. ¹⁷

---

¹⁰ SMER, Assisterad befruktning – etiska aspekter, s. 35.

¹¹ SMER, Assisterad befruktning – etiska aspekter, s. 14.

¹² Brottsbalk (1962:700).

¹³ Mannung, Johanna, ”Poly så funkar det” 2009.

¹⁴ RFSL, ”Begreppslista”.

¹⁵ Polywiki, ”Termer och begrepp”.

¹⁶ Polywiki, ”Termer och begrepp”.

¹⁷ Wiraeus, Julia, ”Jag fungerar inte i monogama relationer” i Svd 2007.

FÖRKORTNINGAR

BVC	Barnavårdscentral
dir.	Direktiv
FB	Föräldrabalken (1949:381)
GB	Giftasbalken
HBTQ	Homo, bi, trans, queer
HomO	Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning
prop.	Proposition
SMER	Statens medicinsk-etiska råd
SOU	Statens offentliga utredningar
ÄktB	Äktenskapsbalken
bet.	Betänkande
RFSL	Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners rättigheter

1 INLEDNING

I det svenska samhället råder en stark norm kring tvåsamhet som grund för familjebildning. I äktenskapsbalken (1987:230), som kan ses som en stomme i familjerätten, återspeglas detta redan i balkens första kapitel:

1 § I denna balk finns bestämmelser om samlevnad i äktenskap. De två som ingår äktenskap med varandra blir makar.

2 § Makar skall visa varandra trohet och hänsyn. De skall gemensamt vårda hem och barn och i samråd verka för familjens bästa.

Att leva med flera partners samtidigt ses av många som något konstigt vilket också reflekteras i den svenska lagstiftningen, där tvegifte till och med är kriminaliserat. Lagstiftaren försöker att röra sig från en heteronormativ lagstiftning och äktenskapslagstiftningen är sedan 2009 könsneutral, dock är den inte neutral när det kommer till antal partners. Jag vill i denna uppsats undersöka hur familjerätten legitimerar normer kring tvåsamhet. Utgångspunkt tas i lagstiftning som berör samlevnad och reproduktion så som äktenskapslagstiftning, sambolag (2003:376), föräldrabalk (1949:381) samt lag (2006:351) om genetisk integritet. Denna lagstiftning fokuserar på personer i en parkonstellation, och exkluderar således inte bara de som lever med fler än en partner utan också de som inte lever tillsammans med någon. När det kommer till äktenskap och samboskap är utestängningen av ensamstående givetvis förklarlig eftersom lagstiftningen där reglerar förhållandet mellan de berörda personerna, men när det gäller statlig hjälp till assisterad befruktning finns inte någon sådan självklar anledning till att ensamstående ska utelämnas. Jag vill således mer specifikt titta på tvåsamhetsnormen eftersom den i realiteten omöjliggör erkännande och många gånger praktik av andra sätt att leva på. Detta gäller såväl för den som lever som ensamstående liksom för den som lever med flera partners.

1.1 Syfte

Det är mitt syfte i denna uppsats att undersöka hur normen om tvåsamhet tar sig uttryck i familjelagstiftningen och hur den legitimeras. Jag kommer att söka efter och analysera diskurser som berör ensamstående, parsamma samt polyamorösa personer.

1.2 Frågeställningar

Uppsatsens centrala frågeställning handlar om hur rätten på området, som berör familj och familjebildning, befäster tvåsamhet som norm. En följdfråga blir därför också hur rätten på området möjliggör eller omöjliggör familjekonstellationer bestående av en vuxen eller fler vuxna än två. Frågorna undersöks i förhållande till äktenskap, samboskap och föräldraskap. Mina frågor är således:

- *Hur befäster rätten på området tvåsamhet som norm?*
- *Hur möjlig- eller omöjliggörs familjekonstellationer bestående av en vuxen eller fler vuxna än två?*

1.3 Avgränsning

Jag tar min utgångspunkt i material som berör samlevnad och reproduktion. Intressant och med nära anknytning till detta ligger även regleringen av adoption och vårdnad. Eftersom det material som undersökts har analyserats utförligt på djupet har tiden inte tillåtit stora utsvävningar varför en avgränsning behövde göras. Bestämmelserna om adoption tas till viss del upp i uppsatsen men inga förarbeten som särskilt reglerar *enbart* adoption kommer att behandlas. Dock finns i avsnittet om adoption en kortfattad analys baserad på prop. 1986/87:124. Propositionen, som även är aktuell i avsnitten om äktenskap och samboskap, tar egentligen inte sikte mot adoption, men benämner trots det ämnet. Vad gäller adoption har jag därför valt att avgränsa mig till att enbart ta upp den kortfattade diskussion som aktualiseras i nämnda proposition. Vad gäller bestämmelser kring vårdnad har dessa helt uteslutits från mitt material.

2 METOD

I följande avsnitt kommer jag att gå genom vilka metoder jag har använt mig av samt redogöra för de metodologiska överväganden som jag har gjort under arbetets gång.

2.1 Rättsdogmatisk metod

Min metod för denna uppsats är delvis rättsdogmatisk på så vis att jag kommer att redogöra för rättsläget genom att identifiera gällande rätt, de lege lata. Inom metoden sker detta till exempel ske genom att rättskällorna – i form av grundlag, vanlig lag, författningar, förarbeten, praxis, föreskrifter och doktrin – studeras. I uppsatsen är jag främst ute efter att studera hur lagstiftaren argumenterar när den kommer fram till vad som ska vara gällande rätt i betydelsen *den lag människor ska följa*, på det område som jag undersöker. De rättskällor som därför blir särskilt intressanta är förarbeten men jag tittar även på lagstiftning och doktrin. Det är vedertaget accepterat inom den rättsdogmatiska metoden att i sitt arbete hämta vägledning från andra vetenskapliga fält än det juridiska,¹⁸ vilket jag väljer att göra i detta arbete. För att analysera och fördjupa förståelsen av det jag finner väsentligt i mitt rättsliga material har jag därför använt mig av queerteori. Queerteorin har stor betydelse för hur jag ser på och tolkar rätten och den kommer att beskrivas i uppsatsens teoridel.

Eftersom jag har valt att studera rätten utifrån ett kritiskt perspektiv och därigenom skapa mig en förståelse för hur lagstiftaren konstruerar verkligheten har jag funnit det passande att kombinera den rättsdogmatiska metoden med diskursanalys, jag kommer att redogöra för den senare i nästkommande avsnitt. För att återgå till rättsdogmatiken; är innebörden av den som begrepp omtvistad och det existerar skilda föreställningar kring vad rättsdogmatik egentligen betyder och huruvida den ens är dogmatisk. Många

---

¹⁸ Sandgren, Claes, ”Debatt – Är rättsdogmatiken dogmatisk?” i *Tidsskrift for Rettsvitenskap* 2005, s. 654.

sätter gränsen för vad rättsdogmatiken innebär vid gällande rätt.¹⁹ Emellertid kan rättsdogmatiken mycket väl gå utanför gällande rätt.²⁰ Vidare kan betydelsen av gällande rätt i sig också problematiseras; ur ett postmodernt perspektiv kan ingen ”gällande rätt” existera som ett oberoende fenomen eller faktum och givetvis blir det svårt att studera den ”gällande rätten” om den inte finns. För att kunna utföra en studie i gällande rätt menar Claes Sandgren därför att ett tankeled får lämnas ute i förståelsen av begreppet. Han framhåller att genom att följa ”allmänt accepterade regler för juridisk argumentation nås ett resultat som kan betecknas som gällande rätt”.²¹ Således är det snarare resultatet än det jag studerar som är den gällande rätten. Sandgren menar också att metoden, så som den praktiseras, är mer vidsynt än vad begreppet i sig ger sken av. *Dogmatisk* kan föra tankarna till fördomsfullhet och ovilja gentemot förnyelse, och ordet kan användas som en synonym med ovetenskaplighet.²² Metoden är emellertid resonerande med utrymme för en fri argumentation och den behöver inte heller drastiskt avgränsas till enbart diskurser inom den juridiska kontexten, det är även accepterat att ta intryck av den allmänna debatten liksom samhällsklimatet. Sandgren förespråkar med anledning av detta att metoden snarare bör förstås som rättsanalytisk forskning än som dogmatisk.²³ Denna förståelse passar väl överens med mitt tillvägagångssätt och min ambition med mitt arbete. Även om jag till viss del gör anspråk på att identifiera den gällande rätten så är analysen av det som uttrycks vad som bygger denna uppsats. Med anledning av detta har jag inte heller ett särskilt kapitel avsett för analys, utan denna löper istället uppsatsen igenom. Inte heller har det i uppsatsen skett en uppdelning mellan kapitel där jag identifierar den gällande rätten och där jag belyser diskurser, utan detta sker parallellt och invävt i varandra.

---

¹⁹ Sandgren, ”Debatt – Är rättsdogmatiken dogmatisk?”, s. 650.

²⁰ Jareborg, Nils (2004), ”Rättsdogmatik som vetenskap” i *SvJT* 2004, nr 2, s. 4.

²¹ Sandgren, ”Debatt – Är rättsdogmatiken dogmatisk?”, s. 651.

²² Sandgren, ”Debatt – Är rättsdogmatiken dogmatisk?”, s. 648-649.

²³ Sandgren, ”Debatt – Är rättsdogmatiken dogmatisk?”, s. 655-656.

2.2 Diskursanalys

Inom den diskursanalytiska metoden står språket i fokus. Utgångspunkten är att språket organiserar den sociala verkligheten, vilket innebär att språket inte är en bild av verkligheten men istället bidrar till formandet av verkligheten.²⁴ Diskurser innehåller följaktligen föreställningar om världen. Metoden brukar kopplas till makt och olika former av maktordningar på så vis att språket är gränssättande både vad gäller vårt sätt att tänka liksom vår handlingsförmåga.²⁵ Innebörden av begreppet *diskurs* kan förstås som ett regelsystem som dels talar om vilka kunskaper som ska ges legitimitet, dels pekar ut vem eller vilka som har auktoritet i det som uttalas. Diskurser är dynamiska på så vis att innehållet i det inneboende regelsystemet förändras.²⁶

När det kommer till diskurser i allmänhet och diskurser om sexualitet i synnerhet, vilket är vad som de facto regleras i mitt rättsliga material, bör Michel Foucault förstås som en av de mest framträdande teoretikerna på området. Foucault hade uttryckt det som att skapandet av diskurser medverkar till kontroll av människor genom att diskurserna innehåller så kallade ”utestängningsmekanismer”. Detta är fallet när något exempelvis blir förbjudet, patologiskt, ses som naturligt eller onaturligt.²⁷ Vad som reglerar dessa mekanismer är, enligt Foucault, den etablerade kunskapen. Det är nämligen den etablerade kunskapen som styr vad och hur något är möjligt att uttrycka.²⁸ Genom att titta på vad som sägs skapas alltså förståelse för hur makten fungerar, därför att det blir tydligt vad som får sägas och utifrån vilken position det får sägas. Kopplat till mitt material blir detta relevant med anledning av att det är lagstiftaren som uttalar vilka relationer som ska

---

²⁴ Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Studentlitteratur, Lund 2005, s. 305.

²⁵ Bergström & Boréus (red), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, s. 306.

²⁶ Bergström & Boréus (red), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, s. 309.

²⁷ Bergström & Boréus (red), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, s. 311.

²⁸ Bergström & Boréus (red), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, s. 312.

ges bekräftelse och som följd av detta ges skydd i lagstiftningen. Konsekvensen blir att det genom diskursiva föreställningar blir det i sin ordning att vissa grupper utestängs från skyddslagstiftning. I uppsatsen kommer jag att göra en ansats till att ringa in några sådana diskurser när det gäller lagstiftarens diskussion kring äktenskap och samboskap och normer kring tvåsamhet. Den enda form av äktenskap som är tillåten i Sverige är den som består av två personer. Även sambolagstiftningen bygger på tvåsamhet. För personer som lever polyamoröst finns således ingen lagstiftning som reglerar förhållandet personerna emellan, och det finns ingen skyddslagstiftning att göra gällande i situationer när en sådan skulle kunna behövas. Det samma gäller när det kommer till assisterad befruktning och adoption där ensamstående och personer i flersamma relationer mer eller mindre utestängs. Vad som sägs, eller inte sägs, om dessa relationer i det rättsliga materialet påverkar på så vis hur de kan levas. Det finns således, som Foucault framhåller, makt inbyggt i språket och genom språket konstrueras och rekonstrueras olika maktförhållanden, han skriver ”Det är just i talet som makt och vetande kopplas samman”.²⁹ Foucault menar också att maktapparaten förkroppsligas i statsapparaten, där lagstiftning är en del, dock ska inte ”makt” likställas med ”makten” i form av staten.³⁰ Foucault skriver: ”Makten är överallt; inte därför att den omsluter allt, utan därför att den kommer överallt ifrån.”³¹ Han påpekar även att där det finns makt finns det också motstånd och han menar att motståndet inte står utanför makten utan att det finns i den.³² I uppsatsen sätts fokus på vad som sägs om heterosexualitet, om flersamhet och om ensamstående i några utvalda rättsliga förarbeten. De diskurser som framträder synliggör ett maktförhållande, dels genom vad som sägs, dels genom vad som inte sägs. Att identifiera även tystnaden är väsentligt därför att också den är inbyggd i

---

²⁹ Foucault, Michel, *Sexualitetens historia. Band 1 – viljan att veta*, Diados, Göteborg 2002, s. 110.

³⁰ Foucault, *Sexualitetens historia. Band 1 – viljan att veta*, s. 103.

³¹ Foucault, *Sexualitetens historia. Band 1 – viljan att veta*, s. 103.

³² Foucault, *Sexualitetens historia. Band 1 – viljan att veta*, s. 106.

makten och att förtegenheten kan skydda maktens förbud.³³ På så vis kan tystnaden spela en viktig roll i upprätthållandet av makten.

Lagtexten kan ses som en av flera möjliga diskursiva komponenter som berättar för oss hur det är möjligt att leva våra liv. Lagen är inte statisk utan förändras allt eftersom nya förhandlingar sker. Samtidigt, när det kommer till lagar om samlevnad, säger de något om hur en god relation bör se ut.³⁴ I det material som undersöks är det intressant att se att vad som anses gångbart att inkludera i en (tvåsamhets)norm och att detta är föränderligt över tid.

---

³³ Foucault, *Sexualitetens historia. Band 1 – viljan att veta*, s. 110.

³⁴ Adeniji, Anna, *Inte den typ som gifter sig*, Tema genus, Linköping universitet 2008, s. 21.

3 TEORETISKA PERSPEKTIV

I följande presenteras uppsatsens teoretiska ramverk, bestående av queerteori.

3.1 Queerteori

Queerteori går inte att förstå som någon enhetlig teoribildning, emellertid är det gemensamt för all queerteori att den sätter fokus på föreställningar om normalitet och det som anses avvika från det normala. Intressant för en queerteoretiker blir därför att titta på processer som skapar normalitet, med särskilt fokus på den normerande heterosexualiteten. Utgångspunkten är att heterosexualiteten är en form av social organisering och att den skapas i en kulturell, social och historisk praktik. Istället för att se heterosexualiteten som av naturen given undersöks därför hur den konstrueras och upprätthålls.³⁵

Queeteorin vilar på poststrukturalistisk grund, vilket är väsentligt att nämna eftersom poststrukturalismen har en särskild syn på makt, kunskap och identitet. Poststrukturalismen ställer sig kritisk till den traditionella vetenskapens syn på sig själv som objektiv och med möjlighet att finna en observerbar objektiv sanning. Poststrukturalismen har en anti-essentialistisk syn på identitet och menar att identiteter inte är av naturen givna utan att de formas relationellt. På så vis ses till exempel egenskaper som traditionellt kopplas till ett visst genus inte som naturliga utan snarare som en produkt av kulturella, historiska och ekonomiska omständigheter. Inom detta teoretiska fält har även postkolonial kritik kommit att peka på det västerländska uppdelandet av ”vi” och ”dem” och skapandet av den ”Andra”. Genom att koppla olika begrepp till de konstruerade grupperna skapas och upprätthålls genom omskapande ett ojämnt maktförhållande.³⁶ Denna maktordning blir således inbyggd genom historieskrivningen. Vidare lyfts tillvarons instabila karaktär fram där historien som ”ett ständigt pågående framsteg” ifrågasätts

---

³⁵ Rosenberg, Tiina, *Queerfeministiskagenda*, Atlas, Stockholm 2002, s. 63.

³⁶ Ambjörnsson, Fanny, *Vad är Queer?*, Natur och kultur, Stockholm 2006, s. 42.

och att varje utvecklingsfas skulle leda från sämre till bättre³⁷. Historien innehåller således ingen objektiv *sanning*, utan beroende på när, var och hur uppfattas sanningen olika. Sanningen är alltså snarare flytande än statisk och bör främst ses som en spegling av någons syn på världen vid en viss tidpunkt.³⁸

Vidare framhålls *skillnadens* betydelse för den västerländska tanketraditionen, vilket innebär att betydelse av något ”alltid är beroende av en utpekad kontrast”³⁹ för att bli förståeligt; jag kan se mig själv som vuxen för att någon annan pekats ut som barn. Poststrukturalismen har utöver att klargöra skillnadens betydelse också noterat att det sker en *uppskjutning* när en förståelse ska ges betydelse. Det betyder att innebörden av ett ord söks någon annanstans. Fanny Ambjörnsson ger ett exempel på detta i boken *Vad är queer?*, där hon skriver att ”om ett ord betyder något enbart i relation till vad det inte är, kommer vi alltid att söka innebörden av ordet någon annanstans.”⁴⁰ Hon menar att för att förstå ordet ”lesbisk” söker vi oss vidare till andra ord såsom ”bög” varpå vi söker oss vidare till ord som kvinna, heterosexuell osv. Det blir därför omöjligt att fastslå en entydig innebörd av vad ordet lesbisk egentligen innebär. Utifrån detta synsätt blir därmed språket instabilt, varför det också blir intressant! Här menas att språket inte är en avspegling av verkligheten utan snarare skapar vad vi förstår som verklighet. På så vis spelar även språket en väsentlig roll när det gäller skapandet av identitet.⁴¹

Som sagt fokuseras den normgivande heterosexualiteten inom queerteorin. Detta kan göras genom att studera heteronormativitet. Adrienne Rich uttrycker det som att denna är en obligatorisk heterosexualitet som påtvingas oss alla i form av lagar, strukturer, och vardagliga handlingar. Detta tvång kommer till uttryck genom att vissa begär görs osynliga. Hon menar att genom detta osynliggörande försvåras motståndshandlingar och

---

³⁷ Ambjörnsson, *Vad är Queer?*, s. 41-43.

³⁸ Ambjörnsson, *Vad är Queer?*, s. 42-43.

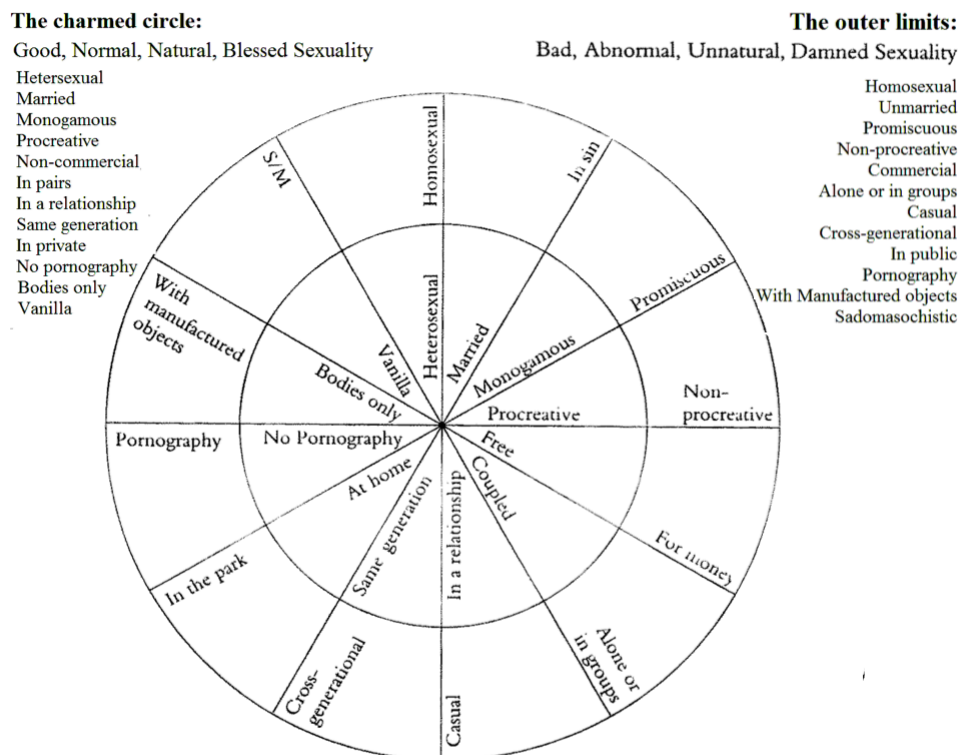
³⁹ Ambjörnsson, *Vad är Queer?*, s. 44.

⁴⁰ Ambjörnsson, *Vad är Queer?*, s. 44.

⁴¹ Ambjörnsson, *Vad är Queer?*, s. 44-45.

därmed frigörelse.⁴² Stevi Jackson anser att vi bör tala om heterosexuliteter snarare än en bestämd form av heterosexualitet. Hon framhåller att inte all form av heterosexualitet är privilegierad inom heteronormativiteten. Därmed bör heteronormativiteten förstås som heterosexualitet i en förväntad form.⁴³

I sin artikel *Thinking Sex* identifierar Gayle Rubin en sexualitetens värdehierarki (se bild), där sexuella handlingar placeras in i en hierarki utifrån hur önskvärda de är i samhället. Här framhåller Rubin att mest önskvärd är den sexualitet som sker i hemmet mellan två personer av motsatt kön som befinner sig i en monogam relation, är i samma åldersspann och har sex utan några hjälpmedel och med avsikt att alstra barn. Lägre status får istället den sexualitet som sker utanför hemmet med flera personer vilka inte har en relation och där sexet sker utan barnalstrande eller äktenskap som syfte.⁴⁴

⁴² Rich, Adrienne, *Obligatorisk heterosexualitet och lesbisk existens*, Matrixx, Nacka 1986, s. 30.

⁴³ Jackson, Stevi, *Heterosexuality in Question*. Sage, London 1999, s. 164.

⁴⁴ Rubin, Gayle, "Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality." i Habelove, A; Barale M. A.; Halperin, D (red.) *Lesbian and Gay Studies Reader*, s. 3-44, Routledge, London 1984, s. 11-14; bilden är hämtad från s. 13.

Tiina Rosenberg menar att heteronormativiteten har två bärande principer:⁴⁵

- 1) *uteslutningen av avvikelser ur normen med uppdelning i kategorierna vi – de*
- 2) *assimileringen genom införlivandet av avvikelser i normen.*

Den första principen baserar sig på ett dikotomt tänkande där två delar av en enhet ses som varandras motsatser. Uppdelningen innebär också en hierarkisering där den ena tilldelas privilegier på bekostnad av den andra och därigenom skapas ojämlikheter vilka rättfärdigas genom att de konstrueras som naturliga. Rosenberg menar att på så vis ses det som naturligt att heterosexualiteten har den dominanta position som den har medan homosexualitet istället ses som avvikande och blir vad som måste förklaras.⁴⁶

Den andra principen innebär att grupper som har ansetts som avvikande ”ska ansluta sig till den dominerande kulturen”,⁴⁷ vilket innebär att de har att anpassa sig efter de regler som den dominerande gruppen har konstruerat. Genom att dessa normer framställs som naturliga och universella och inte historiskt eller kulturellt förankrade förstås de som neutrala.⁴⁸

Inom queerteorin ses alltså sexualiteten som *performativt*⁴⁹ formad. Genom att se genus och sexualitet som performativt fräntas ”naturligheten” från manligt och kvinnligt och organiseringen av begäret eftersom detta då skapas och omskapas i en pågående process. Genus och sexualiteten är inte något naturligt givet utan konstruerat genom ritualer.⁵⁰

---

⁴⁵ Rosenberg, *Queerfeministiskagenda*, s. 102.

⁴⁶ Rosenberg, *Queerfeministiskagenda*, s. 102.

⁴⁷ Rosenberg, *Queerfeministiskagenda*, s. 102.

⁴⁸ Rosenberg, *Queerfeministiskagenda*, s. 102.

⁴⁹ Performativitet kan förstås som upprepade handlingar som skapar genus.

⁵⁰ Butler, Judith, *Genustrubbel*, Diados, Göteborg 2007, s. 214.

3.2 Den fortsatta framställningen

För att kunna studera hur olika former av relationer och icke-relationer hanteras inom mitt valda område kommer några förarbeten att analyseras. Jag kommer att börja med att gå igenom förarbeten som diskuterar en könsneutral äktenskapslagstiftning. Därefter följer analyser baserade på förarbeten till sambolagstiftningen. Vidare kommer jag att behandla ofrivillig barnlöshet – först med en diskussion kring adoption vilket följs av mer utförliga analyser baserade på förarbeten till inseminationslagstiftning. Uppsatsen summeras därefter med en avslutande diskussion.

4 EMPIRI OCH ANALYS

4.1 Äktenskap

2009 gjordes den svenska äktenskapsbalken könsneutral. Jag kommer här att lyfta fram hur tvåsamhet diskuteras i de förarbeten som ledde till ändringen. Dessa kommer att presenteras i historisk ordning, med de äldsta först. I denna del av uppsatsen diskuteras enbart förhållandet mellan tvåsamma och flersamma relationer eftersom äktenskap och samboskap är institutioner med syfte att reglera samlevnad, varför en diskussion kring ensamstående inte blir aktuell. Först presenteras emellertid en kort översikt över äktenskapets historia.

4.1.1 Äktenskapet ur ett svensk-historiskt perspektiv

I *Omvandlingens historia* skriver Anthony Giddens om sexualitetens roll i kulturen och vilka ideal som har format den under olika tidsepoker. I texten framgår att motiven för ingående äktenskap har gått från att under 1600-talet handla om organisering av jordbruket, en ekonomisk överenskommelse, till att under senare delen av 1700-talet börja präglas av den romantiska kärleken.⁵¹ Under denna tid var skilsmässa inte särskilt vanligt, även om det inte var en omöjlighet för äkta makar att gå skilda vägar.⁵² Under 1900-talet blev skilsmässa allt vanligare samtidigt som samboskapet tog fäste under 1960-talet då det inte längre hörde till ovanligheten med samboende som inte baserades på äktenskap.⁵³ Diskurser om kärlek började växa sig allt starkare och ses som den självklara grunden för äktenskap.⁵⁴ Under 1900-talet skedde också vad vi får kalla en feministisk revolution – den kvinnliga emancipationen där gemene kvinna inte längre behövde vara beroende av en man och ett äktenskap för sin försörjning. Även om patriarkatet fortfarande är en realitet så ser kvinnors möjligheter annorlunda ut idag än i början av

---

⁵¹ Giddens, Anthony, *Intimitetens omvandling*, Nya Doxa, Nora 1995, s. 42-44.

⁵² Sandén, Annika, ”Kärleken och äktenskapet”.

⁵³ Manga, Edda, ”Hundra år av tvåsamhet”.

⁵⁴ Manga, ”Hundra år av tvåsamhet”.

1900-talet.⁵⁵ Idag är idealet om kärnfamiljen, en familjekonstellation bestående av en far, en mor och av deras barn, fortfarande stark men nya konstellationer börjar också utkristalliseras. Däribland regnbågsfamiljer eller stjärnfamiljer, vilka innebär HBTQ-personer med barn.⁵⁶ Homosexuella par får numera ingå äktenskap på samma villkor som heterosexuella par medan äktenskap mellan fler än två parter eller att ingå i flera olika äktenskap är förbjudet.⁵⁷

4.1.2 Prop. 1986/87:1 – Om äktenskapsbalk m.m.

Prop. 1986/87:1 utgjorde förslag till en ny äktenskapsbalk när den dåvarande giftermålsbalken skulle ersättas under senare delen av 80-talet. I propositionen, som ledde fram till nuvarande äktenskapsbalk, diskuteras såväl äktenskap som samboskap.

I detta förarbete visar sig normen kring tvåsamhet när den oemotsagd återges som självklar samtidigt som möjlighet till en annan form av samlevnadsorganisering inte nämns. Detta blir tydligt när lagstiftaren försöker att ringa in själva kärnan i äktenskapet och det som framhålls är (heterosexuell) tvåsamhet, frivillighet och regelverk. Propositionen uttrycker att "[d]et framträdande draget i äktenskap är att det bygger på en frivillig överenskommelse mellan en man och en kvinna om att ett visst regelsystem skall tillämpas på deras samlevnad,"⁵⁸ vilket förtydligar att för att få tillgång till den skyddslagstiftning som äktenskapslagstiftningen innebär krävs utöver frivillighet också tvåsamhet.

Flersamhet är i princip osynligt i propositionen. På ett ställe diskuteras dock flersamhet – i relation till äktenskapshinder. Som hinder för att ingå ett äktenskap räknas bland annat upp ett redan existerande äktenskap. Lagstiftaren konstaterar emellertid att trots förbudet finns det enskilda situationer där tvegifte kan påträffas och där följderna av detta regleras,

---

⁵⁵ Fredrika Bremerförbundet, "Historik".

⁵⁶ Björk, Helena, "Att leva som regnbågsfamilj" 2012.

⁵⁷ Manga, "Hundra år av tvåsamhet".

⁵⁸ Prop. 1986/87:1 - om äktenskapsbalk m. m., s. 40.

men:

”Den situation som beskrivs i 13 kap. 13 b § GB torde ytterst sällan förekomma. Folkbokföringen har gjort tvegifte till något helt ovanligt som knappast kan uppstå annat än då ett av äktenskapen eller båda har ingåtts i ett annat land. En tvegiftessituation uppkommer dock om den ena maken dödförklaras och den andra maken – utan att ha fått äktenskapsskillnad – gifter om sig samt den dödförklarade sedan visar sig vara vid liv.”⁵⁹

Här blir det tydligt att tvegifte ses som inte bara olagligt utan även något otänkbart inom den svensk-juridiska diskursen. Det beskrivs också att med hjälp av folkbokföringen har det blivit nästintill omöjligt för en person att få flera äktenskap införlivade i Sverige. De fall av polyäktenskap som möjligtvis skulle kunna existera härleds till att, i sådana fall, ha ingåtts i andra länder.⁶⁰ Hur dessa eventuella fall ska hanteras diskuteras inte vidare i sammanhanget. Att den enda tänkbara möjligheten till flersamma äktenskap sker i utlandet är intressant utifrån läsning av Maarit Jänträ-Jareborgs artikel om polygami. Artikeln berör polygama äktenskap ingångna i utlandet och med en kritisk läsning av Jänträ-Jareborgs utförliga redogörelse av svensk, dansk och fransk praxis blir det tydligt hur denna praxis krockar med värderingar från andra delar av världen när de västerländska föreställningarna om monogami som, det enda rätta, är så cementerade. I artikeln visar Jänträ-Jareborg att polygami kopplas till begrepp som religion, islam, invandrare och kvinnoförtryck medan monogami kopplas till moderna värderingar och jämlikhet.⁶¹ Polygami är alltså något som sker i *andra* delar av världen, delar inte lika civiliserade som i Sverige. Det sker således en andrafiering av begreppet där, som Jänträ-Jareborg synliggör, polygami kopplas till islam som anses kränka kvinnors människovärde

---

⁵⁹ prop. 1986/87:1, s. 116.

⁶⁰ prop. 1986/87:1, s. 116.

⁶¹ Jänträ-Jareborg, Maarit, ”Om polygami i dagens samhälle – särskilt ur ett svenskt perspektiv” i *De lege årsbok 2011: Rätten och rättsfamiljer i ett föränderligt samhälle - rättshistoriskt och komparativt. Vänbok till Rolf Nygren*. Iustus Förlag AB, Uppsala 2011, s. 394-401.

”genom en inbyggd diskriminering och negativ olikbehandling av kvinnor jämfört med män och som kan medföra skada för de involverade kvinnorna och barnen”.⁶² Hon skriver att ”[e]n allmänt populär utgångspunkt är att ett polygamt äktenskap ska vägras erkännande eftersom det strider mot grundläggande värderingar i den egna rättsordningen.”⁶³

Jänträ-Jareborg pekar således på två anledningar till varför en civiliserad rättsstat förvägrar erkännande av polygami, dels kopplingen till islam, dels att det strider mot *ordre public*. Jag ställer mig frågande till om det inte kan vara så att värderingarna om monogami, i den västerländska kontexten, är så grundmurade att polygami ses som förkastligt per automatik, utan att det reflekteras över vad som är det förkastliga med det, eller att även polygama relationer kan skilja sig åt, liksom monogama, där vissa relationer är jämlika men andra inte. Självklarheten kring monogami som det enda rätta gör att lagstiftaren inte utförligt behöver diskutera varför existerande äktenskap bör utgöra äktenskapshinder eller vad som är förkastligt med tvegifte. Att diskutera flergifte mer utförligt och som något som kan vara ett tänkbart alternativ hade kunnat, med beaktande av Jänträ-Jareborgs artikel, utmåla lagstiftaren som kvinnofientlig med anledning av de kopplingar som görs till begreppet polygami. Det görs ett tydligt försök till förkastande av de polyäktenskap som har skett i utlandet genom att lagstiftaren här väljer tystnad istället för att diskutera *hur* dessa äktenskap ska hanteras. Som Foucault uttrycker det är en av maktens privilegier att den kan välja tystnad och förtegenheten kring polyamori förstärker här maktens förbud.⁶⁴

4.1.3 Prop. 1986/87:124 – Om de homosexuellas situation i samhället.

Under samma år som ovanstående proposition lades fram utreddes även homosexuellas situation i samhället i prop. 1986/87:124. Propositionen tar sikte på homosexuella personer som grupp och hur dessa behandlas i

---

⁶² Jänträ-Jareborg, ”Om polygami i dagens samhälle – särskilt ur ett svenskt perspektiv”, s. 394.

⁶³ Jänträ-Jareborg, ”Om polygami i dagens samhälle – särskilt ur ett svenskt perspektiv”, s. 401.

⁶⁴ Foucault, *Sexualitetens historia. Band 1 – viljan att veta*, s. 110.

samhället. Propositionen kommer att redogöras för mer utförligt under stycket samboskap, då den på ett omfattande plan behandlar samboskap och det i propositionen även presenteras förslag på en lag för samboskap gällande homosexuella par. Emellertid diskuteras även äktenskap för samkönade par i denna proposition, vilket jag nu kommer att presentera.

I prop. 1986/87:124 blir det tydligt att omgivningens syn på gruppen, i det här fallet homosexuella som grupp, får inverkan på gruppens rättigheter, när äktenskap tas upp. Utredningen kommer fram till i sin undersökning av homosexuellas samlevnadsvanor att i de flesta fall finns ”samma sammanflätningar och funktioner”⁶⁵ vid såväl heterosexuell som homosexuell samlevnad. Emellertid finner utredningen även att ”dagens värderingar om äktenskap är så grundmurade, att det knappast är möjligt att tala om äktenskap mellan två människor av samma kön utan att det går att definiera äktenskap på ett annat sätt än idag.”⁶⁶ En omdefiniering av äktenskapet ses alltså vid denna tidpunkt som något otänkbart och icke önskvärt. När det gäller att i vissa avseenden rättsligt jämställa homosexuell samlevnad med heterosexuell sådan i form av ”äktenskapsliknande förhållanden” finner utredningen emellertid inte att det föreligger några hinder.⁶⁷

Vid genomgång av remissyttrandena blir det påtagligt hur tabubelagd homosexualitet var på 80-talet. Svenska kommunförbundet opponerar sig mot att utredningen framhåller att homosexualitet är likvärdigt heterosexualitet och att den enda skillnaden mellan kategorierna är vem någon attraheras av. Förbundet framhåller att samhället skulle dö ut, om det inte vore för heterosexualiteten. Detta eftersom ”[d]en biologiska förutsättningen för samhällets fortbestånd är heterosexualitet.”⁶⁸ Förbundet menar således att gruppen homosexuella ska ses som avvikande från gruppen heterosexuella och att ”samhället måste understödja och befrämja

---

⁶⁵ prop. 1986/87:124 - om de homosexuellas situation i samhället, s. 55.

⁶⁶ prop. 1986/87:124, s. 55.

⁶⁷ prop. 1986/87:124, s. 56.

⁶⁸ prop. 1986/87:124, s. 62.

heterosexuellt beteende och i skilda sammanhang föra fram denna grundvärdering.”⁶⁹

Här blir det synligt att en bestämd form av heterosexualitet ses som en biologisk förutsättning för samhällets framtid, vilket får förstås som kopplat till reproduktionen. Således anses att samhället ska ha i uppgift att föra fram att sådan form av heterosexualitet ska vara överlägsen. Även om det ses som tydligt att kommunförbundet talar om en viss form av heterosexualitet, tvåsamhet med barnalstring som syfte, uttrycker sig förbundet som om det talar om all heterosexualitet, som om vore den all tvåsam och reproduktiv.

4.1.4 Äktenskap för par med samma kön – Vigsselfrågor (SOU 2007:17)

År 2005 beslutades att det skulle utredas om tiden var inne för att även homosexuella personer skulle få ingå äktenskap. Utredningsuppdraget ledde fram till betänkandet *Äktenskap för par av samma kön – Vigsselfrågor (SOU 2007:17)*. Liksom i prop. 1986/87:1 diskuteras i detta material äktenskapshinder. Med beaktande av vad som redogjorts för ovan, blir det tänkvärt vid läsning av SOU:n att när äktenskapshinder diskuteras utifrån vad som uppräknas i ÄktB förklaras tydligt varför syskon inte får gifta sig samt varför den tillåtna äktenskapsåldern har satts till 18 år. Varför ”den som är gift eller partner i ett registrerat partnerskap”⁷⁰ inte får ingå äktenskap förklaras emellertid inte men istället konstateras enbart att det är otillåtet.

Det blir oförståeligt att vissa äktenskapshinder anses vara beroende av en förklaring medan andra inte är det. Vem det är som talar, utifrån vilken maktposition den person talar samt i vilket sammanhang uttalandet sker påverkar skapandet av makt. Således är även vad som inte sägs ett uttryck för makt.⁷¹ Genom att här tala, eller tala som om polyamori inte existerar, kan de som är delaktiga i den lagstiftande processen undergräva utrymmet

---

⁶⁹ prop. 1986/87:124, s. 62.

⁷⁰ SOU 2007:17 - Äktenskap för par med samma kön – Vigsselfrågor, s. 76.

⁷¹ Foucault, *Sexualitetens historia. Band 1 – viljan att veta*, s. 110-111.

att leva icke-monogamt eftersom det blir svårt att tänka att polyamori skulle kunna vara en reell verklighet. Kunskap, och möjligheten att sprida densamma, skapar makt på så vis att en makthavare kan reglera vilken information som sprids och således kan hen därmed sätta agendan.⁷² Det blir för mig tydligt att lagstiftarna strävar efter att undvika att icke-monogami som en möjlig levnadsform hamnar på agendan, varför det också blir omöjligt att inom det rättsliga skyddet leva icke-monogamt. Även om lagstiftaren inte vill att människor ska ingå äktenskap med flera personer så bör denne, menar jag, problematisera kring och framhålla varför polyamori ska förstås som förkastligt.

4.1.5 Prop. 2008/09:80 - Äktenskapsfrågor

SOU 2007:17 ledde fram till ett lagförslag om könsneutral äktenskapslagstiftning, prop. 2008/09:80. Med propositionen beslutades att den inledande bestämmelsen skulle utformas på så vis att ”de två som ingår äktenskap med varandra blir makar”.⁷³ Att lagstiftaren så tydligt framhäver att det rör sig om tvåsamma relationer tydliggör två aspekter; dels att tvåsamhet är det eftersträvansvärda, dels att tvåsamhet, trots att formuleringen borde få oss att uppfatta det motsatta, inte är något självklart. Vore tvåsamhet, verkligen, det enda sättet att organisera samlevnad hade lagstiftningen inte behövt förtydliga att de som ska ingå äktenskap ska vara två. Varför lagstiftningen enbart har tvåsamma relationer i sikte diskuteras emellertid inte. Detta är något som löper propositionen igenom där andra sätt att organisera relationer inte synliggörs då det enbart talas om monogami. Varför det finns ett starkt behov av att skydda den monogama tvåsamheten förblir obesvarat.

Den könsneutrala lagstiftningen utmanar heteronormativiteten på så vis att begreppet ”äktenskap” omförhandlas till att inte vara synonymt med ett *heterosexuellt par*. Emellertid blir begreppet fortfarande synonymt med ett

---

⁷² Foucault, *Sexualitetens historia. Band 1 – viljan att veta*, s. 104.

⁷³ ÄktB 1 kap. 1§ 1 st.; prop. 2008/09:80 – Äktenskapsfrågor, s. 4.

par då det inte öppnas några luckor för annan typ av organisering av samlevnad. Detta blir tydligt formulerat i propositionen:

“Utredningens förslag är att två personer ska kunna ingå äktenskap oavsett om de är av samma eller olika kön och att begreppet äktenskap i lagen ska vara neutralt i fråga om kön. Utredningen föreslår att detta genomförs på så sätt att det i äktenskapsbalkens inledande bestämmelse anges att äktenskap ingås mellan en kvinna och en man, mellan två kvinnor eller mellan två män.”⁷⁴

Lagändringen leder alltså till att heteronormen utmanas på ett plan, närmare bestämt när det gäller sexuell läggning, medan den på ett annat plan inte utmanas alls – när det istället rör sig om normer kring tvåsamhet och organisering av relationer. Tvåsamheten är en del av heteronormativiteten. Liksom har nämnt i teoridelen, och som Rosenberg uttrycker det, innebär heteronormativitet inte enbart förväntad heterosexualitet ”utan även [...] heterosexualitet i en förväntad form”,⁷⁵ vilket innebär en tvåsam sådan.

Utredningen diskuterar således inte flersamhet. När polygami väl benämns är det i ett remissyttrande i form av skrämselfragment till att inte införa en könsneutral äktenskapsbalk. Det är Svenska Alliansmissionen, Evangeliska Frikyrkan, Frälsningsarmén och Romersk-katolska kyrkan som yttrar att de vill understryka ”att en utvidgning av äktenskapsbegreppet kan leda till krav på ytterligare ändringar, t.ex. att syskon av samma kön⁷⁶ eller månggifte ska godtas”.⁷⁷ Dessa remissinstanser tycks mena att homosexualitet och polyamori är att likställa med incest. Här sker, vad Rosenberg menar är, en av heteronormativitetens grundprinciper, en

---

⁷⁴ prop. 2008/09:80, s. 11.

⁷⁵ Rosenberg, *Queerfeministiskagenda*, s. 18.

⁷⁶ Jag tolkar det som att de med ”syskon av samma kön” egentligen vill säga ”syskongifte” eftersom av vad jag kan utläsa av utredningen så var det inte när propositionen skrevs otillåtet med syskon av samma kön.

⁷⁷ prop. 2008/09:80, s. 14.

andrafiering av polyamori gentemot monogam heterosexualitet, där flersamhet blir förkastligt och tabubelagt genom att kopplas till incest.

Det är också först i kyrkornas utlåtanden som det diskuteras *vad* i det tvåsamma äktenskapet som är så skyddsvärt:

“Romersk-katolska kyrkan framhåller att synen på äktenskapet som en förening mellan man och kvinna delas av alla större kulturer i världen och kan sägas höra till mänsklighetens gemensamma arv. Om helt olika uppfattning om äktenskapet skulle få legal status, riskerar detta att skapa en kultur där det inte längre är möjligt för människor att förstå det unika goda som äktenskapet innebär, en speciell stabil förening mellan två komplementära personer med potential att skapa nytt liv.”⁷⁸

Det är min förståelse att detta uttalande ringar in en uppfattning om äktenskapet som delas av många. Äktenskapet kopplas till tvåsam heterosexualitet, reproduktion, stabilitet och ett historiskt (allmänmänskligt) arv. Utlåtandet kan beskrivas som etnocentristiskt då det förnekar att polygami inte är något förkastligt i andra delar av världen. Det jag finner intressanta med uttalandet är att det dras en distinkt linje mellan heterosexualiteten och tvåsamheten där allt annat hamnar på *andra sidan*. Här menas att med en könsneutral syn på äktenskapet finns automatiskt även risken att (den reproduktiva) tvåsamheten hotas. Det vill säga, att det skapas ”en kultur där det inte längre är möjligt för människor att förstå det unika goda som äktenskapet innebär, en speciell stabil förening mellan två komplementära personer med potential att skapa nytt liv.”⁷⁹ Uttalandet pekar på att avsändaren inte tolkar den tvåsamma heterosexualiteten som naturlig, hade den varit det hade den inte behövt påverkas genom manifestation i lagen. Istället går det att utifrån Foucault tolka det som att kyrkan, med lagen som medel, vill disciplinera samhällsmedborgarna att underkasta sig

---

⁷⁸ prop. 2008/09:80, s. 15.

⁷⁹ prop. 2008/09:80, s. 15.

en heterosexuell tvåsamhetsnorm.⁸⁰ Det blir därför väsentligt att normen förstås som just naturlig, för att den inte ska kunna ifrågasättas.

När det i propositionen motiveras varför samkönade och olikkönade par ska omfattas av äktenskapslagstiftningen på lika villkor motiveras detta av att det inte är samhällets uppgift att ge uttryck för värderingar angående hur människor väljer sin samlevnad. Emellertid får detta ställningstagande anses vara begränsat till att enbart innefattar personer som lever i tvåsamhet:

“En viktig del i reformen⁸¹ var att det allmänna erkände att även par av samma kön har ett behov av att kunna manifesteras sin önskan att leva tillsammans i ett varaktigt förhållande. Bland annat framhölls att det finns samma känslor av kärlek, omtanke, ömhet, vänskap, lojalitet och omsorg i sådana förhållanden. Det ansågs inte vara samhällets uppgift att genom lagstiftningen eller på annat sätt ge uttryck för några värderingar när det gäller människors sätt att ordna sin samlevnad. Den rättsliga regleringen för par av samma kön och par av olika kön skulle därför vara likvärdig.”⁸²

Som sagt uttrycker lagstiftaren att det inte är samhällets uppgift att ge uttryck för värderingar när det gäller hur människor reglerar sin samlevnad. Trots detta lyfts det i citatet fram värderingar kring äktenskap i form av ”varaktighet” och vilka känslor som bör finnas mellan de personer som ingår äktenskap. Liksom tycks friheten från att drabbas av samhällets värderingar enbart aktualiseras för personer som lever i en tvåsam relation, att även personer som lever med flera kan vara i behov av att ”manifesteras sin önskan att leva tillsammans” lyfts inte fram. Tvåsamheten tycks inte förstås som en norm utan som ett naturligt tillstånd. Genom att tvåsamheten

---

⁸⁰ Foucault, Michel, *Övervakning och straff*, Arkiv förlag, Lund 2003, s. 171.

⁸¹ Reformen som hänvisas till är lag (1994:1117) om registrerat partnerskap.

⁸² prop. 2008/09:80, s. 17.

som norm framställs som naturlig och universell och inte historiskt eller kulturellt förankrad kan den också göra sig förstådd som neutral.⁸³

I propositionen skrivs vidare att äktenskapet är en viktig *värdeämätare* för homosexuella, dels hur de ser på sina egna relationer, dels hur dessa värderas av omgivningen.⁸⁴ Således ligger det ett symboliskt värde i att få sin samlevnad erkänd genom äktenskapet och äktenskapet blir på så vis ett kvitto på att ens relation har stöd av samhället. Det lyfts vidare att trots äktenskapets traditionella betydelse och dess starka koppling till trossamfunden måste lagstiftaren ges frihet att i linje med rådande uppfattningar definiera äktenskapet. Detta är intressant då det pekar på att betydelsen i begreppet går att omförhandla, vilket också har skett i och med att äktenskapslagstiftningen numera är neutral när det kommer till kön. Jag vill inte förminska att det måste ses som en historisk milstolpe, vad gäller icke-heterosexuella personers rättigheter, att lagstiftaren trots det stora motstånd från bl.a. religiösa håll som presenterats ovan har valt att inkludera homosexuella par i äktenskapslagstiftningen. Dock är det framträdande hur lagstiftaren lägger vikt vid att framhäva att syftet med lagförslaget inte är att utmana heteronormativiteten i sin helhet men fokus läggs istället enbart på sexuell läggning.⁸⁵ Det historiska i saken bekräftas även av hur författaren förhåller sig till rädslan hos dem som aktivt gör motstånd mot eventuell lagändring som gör det tillåtet för samkönade par att ingå äktenskap med argumentet att ett sådant tillåtande skulle kunna leda till att andra samlevnadsformer också med tiden skulle inkluderas i äktenskapsbalken. Som svar ges att "[d]et går naturligtvis inte att ge något bestämt svar på frågan huruvida införandet av en möjlighet för homosexuella att gifta sig skulle ha någon inverkan på giftermålsfrekvensen bland heterosexuella",⁸⁶ vilket jag finner vara ett intressant sätt att tolka kärnan i farhågorna. Däremot, förtydligar författaren, dock utan att definiera vilka dessa andra skulle kunna vara, att en reform av föreslagen art inte per automatik skulle

---

⁸³ Rosenberg, *Queerfeministiskagenda*, s. 102.

⁸⁴ prop. 2008/09:80, s. 34.

⁸⁵ prop. 2008/09:80, s. 35-36.

⁸⁶ prop. 2008/09:80, s. 35.

innebära att *andra* samlevnadskonstellationer kommer att inkluderas i framtiden. Tvärtom, understryker författaren reassurerande, ”skulle ett sådant steg någon gång i framtiden bli aktuellt skulle det enligt min mening innebära ett större trendbrott än äktenskap för par med samma kön”.⁸⁷ Detta för att säga att det inte är så troligt att detta är något som någonsin kommer att inträffa, varför föreslagen lagändring heller inte kommer att riskera urholka äktenskapet som institution.

4.2 Samboskap

I det följande kommer jag att diskutera material som berör sambolagstiftning. Precis som vad gällde för avsnittet om äktenskap kommer diskussionen här inte att behandla ensamstående.

Innan det lagförslag som presenterades i prop. 1986/87:124 – *om de homosexuellas situation i samhället*, omfattades inte homosexuella par som levde tillsammans av någon skyddslagstiftning. För heterosexuella sammanboende par fanns emellertid sambolagstiftning i dåvarande giftasbalken. När GB skulle ersättas med en ny äktenskapsbalk uppdaterades även sambolagstiftningen och det diskuterades då huruvida även homosexuella par skulle ges skydd i denna. Resultatet blev en särskild lag för homosexuella sambos, som därmed omfattades av delar av den reglering som gällde för heterosexuella sambos.

4.2.1 Prop 1986/87:124 – Om de homosexuellas situation i samhället.

Den centrala frågan för prop. 1986/87:124 var diskriminering i samhället mot homosexuella och hur denna skulle kunna elimineras. Utredningen, som fokuserade på generell diskriminering och inte uteslutande homosexuellas rättsliga skydd genom familjerätten, kom fram till att det inte fanns någon direkt diskriminering som gick ut på att särbehandla gruppen genom

---

⁸⁷ prop. 2008/09:80, s. 36-37.

lagstiftningen. Däremot förekom det vanligen dold oacceptabel behandling av homosexuella. Utredningen ville därför att samhället skulle bidra till att motverka denna behandling genom att medverka till spridning av positiva attityder samt att negativa attityder motarbetades och den framhöll att lagstiftningen var en del i arbetet att uppnå detta.⁸⁸

Utredningen tar i sina slutsatser upp att en viktig samhällsuppgift är att ”underlätta för homosexuella att träffa andra homosexuella under goda sociala förhållanden liksom att underlätta en stabil samlevnad.”⁸⁹ I prop. 1986/87:124 skrivs att ”samhället är byggt på en heterosexuell grund. Detta genomsyrar den uppfostran vi ger våra barn, liksom den bild av normal samlevnad som samhället i övrigt ger.”⁹⁰ Lagstiftaren tycks inte förneka den heteronormativa grundföreställning som samhället vilar på och sätter detta i samband med att homosexuella får det svårt att leva ett liv i öppenhet. Det går att se att lagstiftaren vill förbättra för icke-heterosexuella personer. Detta är dock inget den vill dra så långt till att skapa lika rättigheter oavsett sexuell läggning, till exempel genom att redan här skapa en kön- och antalsneutral äktenskapslagstiftning. Rosenberg menar att heterosexualiteten är beroende av homosexualiteten som sin motpol för att inte förlora sin position som norm. Som tidigare har nämnts ovan är assimilering en viktig mekanism för upprätthållande av normen. Grundprincipen är att det avvikande assimileras till normen som på så vis upprätthålls.⁹¹ I samband med att det avvikande införlivas i normen, genom att inte synliggöras, försvinner hotet från det avvikande. Detta innebär i praktiken ”att tidigare uteslutna grupper ska ansluta sig till den dominerande kulturen.”⁹² Den tidigare uteslutna gruppen har då ingen möjlighet att påverka reglerna i och med att dessa redan är definierade innan den uteslutna gruppen har fått tillträde till spelet, vilket Rosenberg kallar *assimileringspolitik*.⁹³ Följden av detta blir att heteronormativiteten inte utrotas genom att icke-heterosexuella

---

⁸⁸ prop. 1986/87:124 – om de homosexuellas situation i samhället. s. 12.

⁸⁹ prop. 1986/87:124, s. 12.

⁹⁰ prop. 1986/87:124, s. 11.

⁹¹ Rosenberg, *Queerfeministiskagenda*, s. 17; 21; 102.

⁹² Rosenberg, *Queerfeministiskagenda*, s. 102.

⁹³ Rosenberg, *Queerfeministiskagenda*, s. 102.

par får tillträde till sambolagstiftningen utan att normen, det heterosexuella paret, snarare befästs eftersom att det är normens spelregler som får fortsätta att råda.

Jag tolkar det också som att det finns ett behov av att kontrollera det avvikande när samhället ska ”underlätta för homosexuella att träffa andra homosexuella under goda sociala förhållanden liksom att underlätta en stabil samlevnad.”⁹⁴ Denna samlevnad ska vara tvåsam, det vill säga ”stabil samlevnad” och inte promiskuös. På så vis menar jag att homosexuellas samboskap ska skyddas för att hotet från det avvikande ska bli så litet som möjligt, hellre homosexuella sambos än att människor lever flersamt. Att flersamhet inte kvalificerar in sig som ”goda sociala förhållanden” tolkar jag in genom den tystnad och förnekelse som existerar kring fenomenet i det rättsliga materialet. Butler skriver om äktenskapet, vilket här kan översättas till samboskapet, att det ”stärker statens hand i regleringen av mänskligt sexuellt beteende och den uppmanar distinktionen mellan legitima och illegitima former av partnerskap och släktskap.”⁹⁵

Utredaren föreslår i propositionen att ”Den lag om sambors gemensamma hem som har föreslagits i prop. 1986/87:1 skall genom en särskild lag göras tillämplig på sådana samboförhållanden där två ogifta personer bor tillsammans i ett homosexuellt förhållande.”⁹⁶ Utredningen fortsätter: ”I den särskilda lagen anges vidare att vad som gäller i fråga om sambor enligt vissa andra lagar skall tillämpas även på homosexuella samboförhållanden.”⁹⁷

Utredningen vill alltså att även homosexuella samboförhållandet ska få skydd genom lagstiftningen. Dock väljer utredningen ett förslag där homosexuella genom en särskild lag ska omfattas av det skydd som gäller för heterosexuella, där dessa enbart innefattas av vissa av de bestämmelser

---

⁹⁴ prop. 1986/87:124, s. 12.

⁹⁵ Butler, Judith, *Könet brinner*, Natur och kultur, Stockholm 2005, s. 284.

⁹⁶ prop. 1986/87:124, s. 42.

⁹⁷ prop. 1986/87:124, s. 42.

som gäller för heterosexuella.⁹⁸ På så vis inkluderas – eller assimileras - homosexuella parförhållanden in i normen, samtidigt som de fortfarande avviker från den. För att koppla till Rosenberg går det att identifiera heteronormativitetens två bärande principer här, där den första: ”uteslutning av avvikelser ur normen med uppdelning i kategorierna vi – de”,⁹⁹ där enbart de som organiserar sitt samlevnadsliv genom att leva under ”äktenskapsliknande förhållanden”, det vill säga tvásamt, får tillgång till sambolagstiftningen. Den andra principen: ”assimileringen genom införlivandet av avvikelser i normen”¹⁰⁰ sker genom att homosexuella par får vara med i samboskapet.

I propositionen skrivs vidare att utredningen inte har lyckats komma fram till hur vanligt det är med homosexuella sambos men att resultatet pekar på att många homosexuella lever tillsammans med en partner. Huruvida homosexuella lever med fler än en partner diskuteras emellertid inte, och om de har långa eller korta relationer eller hur dessa relationer organiseras är inte heller något som avhandlas. Utredningen kommer också fram till ”att det vid homosexuell samlevnad föreligger samma ekonomiska sammanflätning som vid heterosexuell sådan”,¹⁰¹ varför de menar att det finns skäl att utgå från att merparten av homosexuella som lever i en parrelation organiserar sin tillvaro utifrån ett gemensamt hushåll och hem.¹⁰² Utredaren menar därför att i ”sådana fall sammanflätas parternas ekonomi på samma sätt som brukar ske i heterosexuella samboförhållanden.”¹⁰³ Med anledning av det finner utredningen det ”därför är berättigat att dra slutsatsen att det behövs lagregler om homosexuella samboförhållanden på motsvarande sätt som i fråga om heterosexuella.”¹⁰⁴

---

⁹⁸ prop. 1986/87:124, s. 42.

⁹⁹ Rosenberg, *Queerfeministiskagenda*, s. 102.

¹⁰⁰ Rosenberg, *Queerfeministiskagenda*, s. 102.

¹⁰¹ prop. 1986/87:124, s. 43.

¹⁰² prop. 1986/87:124, s. 43.

¹⁰³ prop. 1986/87:124, s. 43.

¹⁰⁴ prop. 1986/87:124, s. 43.

Utifrån utredningens resonemang tolkar jag det som att poängen är att homosexuella samboskap inte skiljer sig från heterosexuella samboskap, och med anledning av likheten existerar således samma behov av skydd oavsett sexuell läggning. När de är lika är de inte hotfulla. Men de är inte lika alla heterosexuella samlevnadsorganiseringar, utan den som premieras i lagstiftningen, det vill säga den tvåsamma. Det är inte heller självklart att alla icke-heterosexuella personer organiserar sina liv på detta vis men för att vara berättigad till den eventuella skyddslagstiftningen krävs alltså detta leverne. Detta ställningstagande, att lika ska behandlas lika, ser vid första anblick inte konstigt ut alls, snarare humant. Men frågan är hur diskussionen hade gått, hade resultatet visat att homosexuella inte alls organiserar sina relationer som heterosexuella? Utredningen visar inte att det fanns utrymme för de homosexuella som deltog i undersökningen att påvisa att de organiserar sin samlevnad på annat vis än genom tvåsamhet. Som man frågar får man svar. Jag menar att anledningen till att utredningen finner att homosexuella även bör omfattas av sambolagstiftning är att deras relationer ser likadana ut som heterosexuellas, om heterosexualiteten kopplas samman till en bestämd form av heterosexualitet, den monogama. På så vis blir tvåsamma heterosexuella relationer även mall för hur homosexuella relationers skyddsintressen ser ut och hur dessa relationer lämpligen ska organiseras. I och med likheten blir dessa relationer samtidigt mindre hotfulla. Problemet blir att folk måste, för att få tillgång till skyddslagstiftningen, organisera sitt liv på detta vis.

4.2.2 Prop. 2002/03:80 – En ny sambolag

1997 bildades *Sammanboendekommittén*, en parlamentarisk kommitté som fick i uppdrag att utvärdera sambolagen. I detta uppdrag ingick bland annat att se om det var berättigat att genom sambolagstiftningen göra skillnad mellan hetero- samt icke-heterosexuella par. Kommittén skulle även undersöka om det fanns behov av ett ”utvidgat skydd vid andra former av

hushållsgemenskap än sådana som i dag är reglerade i lag.”¹⁰⁵ Utredningen ledde fram till SOU 1999:104 - *Nya samboregler*, denna ledde i sin tur fram till ett antal propositioner på familjerättens område däribland prop. 2002/03:80 – *En ny sambolag*.

När regeringen lade fram sitt lagförslag i prop. 2002/03:80 kom den fram till att behov av skydd för personer i annan form av hushållsgemenskap än samboskap och äktenskap inte förekom, vilket jag återkommer till nedan.¹⁰⁶ För att omfattas av lagstadgat skydd krävdes därmed antingen ett äktenskap eller ett samboskap, varför definitionen av ”sambo” blir högst väsentlig. Det beskrivs i propositionen vilka förhållanden sambolagen är tillämplig på, nämligen ”på sådana samboförhållanden där en ogift man och en ogift kvinna lever tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden.”¹⁰⁷ Dock, sedan 1987, vilket redogjordes för ovan i enlighet med prop. 1986/87:124, kom lagen att omfatta även dem som levde i ett icke-heterosexuellt samboförhållande.¹⁰⁸ Återigen bygger emellertid skyddet på tvåsamhet och det är på så vis samma former av relationer som i ÄktB som blir de skyddsvärda. Vidare krävs för att räknas som ”sambo” att personerna inte enbart bor tillsammans.

”Vad som krävs för att ett samboförhållande skall anses äktenskapsliknande diskuteras i förarbetena (prop. 1986/87:1, bet. 1986/87:LU18). Som en allmän utgångspunkt anges där att det skall vara fråga om en sammanlevnad i en inte alltför kortvarig förbindelse, vari normalt ingår sexuellt samliv, gemensamt hushåll och bostad samt gemensam ekonomi eller i vart fall ett ekonomiskt samarbete.”¹⁰⁹

För att två personer som bor med varandra ska kvalificera sig som sambos bör de alltså ha en sexuell relation, ett gemensamt boende samt ett

---

¹⁰⁵ prop. 2002/03:80 – Ny sambolag, s. 23.

¹⁰⁶ prop. 2002/03:80, s. 24.

¹⁰⁷ prop. 2002/03:80, s. 24.

¹⁰⁸ prop. 2002/03:80, s. 25.

¹⁰⁹ prop. 2002/03:80, s. 27.

ekonomiskt samarbete. Det ska inte heller röra sig om en tillfällig förbindelse dem emellan. Att ett sexuellt samliv är ett av kriterierna för att räknas som sambos nämns även på andra ställen i propositionen där det sägs att sambos bor tillsammans i ett *parförhållande*, vilket innebär, som det framhålls, ”att de ska bo tillsammans i ett förhållande vari normalt ingår sexuellt samliv”.¹¹⁰ Bor två personer tillsammans och har gemensamma barn anses de per automatik vara sambos, i de fallen behöver kraven på gemensam ekonomi och ett sexuellt samliv således inte vara uppfyllt.¹¹¹

Skulle någon av parterna i ett samboförhållande gifta sig med någon annan än sambon eller om personerna i samboförhållandet gifter sig med varandra upphör samboskapet. Detta följer, enligt propositionen, av definitionen av sambor, det vill säga två ogifta personer som bor tillsammans.¹¹² Det går således inte att vara sambo med en person och gifta sig med en annan person utan dagen då äktenskapet ingås upphör samboskapet att gälla. Detta motiveras med att personen som gifter sig med detta handlande ”klart anses ha gett uttryck för att det tidigare förhållandet inte längre består.”¹¹³ Att en person faktiskt skulle vilja vara sambo med en person och gift med en annan person är, utifrån utredningens synvinkel, otänkbart, och inga sådana röster får utrymme. Även om det tidigare samboparet fortsätter att bo ihop, ha sex tillsammans och har ”ett ekonomiskt samarbete” räknas inte detta som ett sådant förhållande som skyddas av sambolagen. Detta är intressant också eftersom att syftet med lagen är att skydda den svagare parten i förhållandet, frågan är om detta skyddsintresse försvinner bara för att en av parterna gifter sig? Om detta får vi inget svar i propositionen. För att återkoppla till Foucault, här skapas en begränsning för hur det är möjligt att handla såväl som tala. Att leva som sambo med en person och som gift med en annan ses som något ingen skulle vilja göra. Eftersom lagstiftaren uttrycker sig som den gör blir det en omöjlighet för samhällets invånare att kombinera ett samboskap med ett äktenskap. Att gifta sig med någon när en befinner sig i

---

¹¹⁰ prop. 2002/03:80, s. 44.

¹¹¹ prop. 2002/03:80, s. 44.

¹¹² Äkta makar behöver dock inte bo tillsammans.

¹¹³ prop. 2002/03:80, s. 45.

ett samboskap med någon annan tolkas som att avsluta samboskapet, trots att en önskan eller ett uttryck för detta saknas.

Vidare visar även ogiltigheten av samboskapet på förhållandet mellan äktenskap och samboskap där äktenskapet har en hierarkisk överlägsen position gentemot den andra samlevnadsformen. Det är samboskapet som blir det ogiltiga, inte äktenskapet och detta ses som så självklart att lagstiftaren inte ens behöver reflektera kring det. Att det existerar en sådan hierarki är emellertid inte något som förnekas av lagstiftaren:

“Som riksdagen flera gånger understrukit är äktenskapet och partnerskapet institutioner som är överlägsna andra samlevnadsformer i fråga om personlig trygghet och juridisk stabilitet (se bl.a. bet. 1997/98:LU10 och bet. 2000/01:LU13).”¹¹⁴

Äktenskapet och dåvarande partnerskapet är alltså suveräna andra samlevnadsformer vilket blir problematiskt när inte all samlevnad har möjlighet att omfattas av denna skyddslagstiftning.

När det gäller utredningen till sambolagen har lagstiftaren dock, till skillnad från utredningarna om äktenskapslagstiftningen, synliggjort att människor även kan leva tillsammans trots att de inte lever i traditionell tvåsamhet och utredaren väljer vidare att diskutera dessa personers behov av skydd genom lagstiftning:

“Liksom kommittén gör regeringen bedömningen att det saknas behov av en rättslig reglering för personer i annan hushållsgemenskap än sambor, t.ex. släktingar, vänner och arbetskamrater som delar bostad. I och för sig kan det också i sådana fall av sammanboende uppkomma en viss ekonomisk gemenskap, men denna är sällan så tydlig som den mellan sambor och sammanboendet skiljer sig även i övrigt. En rättslig reglering som tar sikte på ekonomisk utjämning med

---

¹¹⁴ prop. 2002/03:80, s. 25.

sambolagen som modell skulle te sig främmande här, och det är tillräckligt med den möjlighet som finns till vanliga förmögenhetsrättsliga eller testamentariska dispositioner.”¹¹⁵

Visserligen diskuteras att människor kan bo tillsammans utan att vara i en monogam parrelation, men här avsexualiseras dessa relationer till att innefatta enbart dem mellan vänner, arbetskamrater och släktingar. Vidare kommer lagstiftaren fram till att dessa relationer inte innefattar mer än en ”viss ekonomisk gemenskap.”¹¹⁶ Att det är möjligt att leva tillsammans med flera partners eller att det går att ha delad ekonomi inom ett kollektiv är inte något som lagstiftaren vill reflektera mer kring eller, tycks det, främja. Relationerna blir således inte skyddsvärda och det går liksom ovan att identifiera en hierarki mellan olika typer av relationer när det gäller personlig trygghet och juridisk stabilitet, där monogam tvåsamhet är överlägsna andra samlevnadsformer.

Det är när det gäller sambolagstiftningen, lagstiftarens utgångspunkt att sambornas liv flätas samman i så hög grad att den svagare parten behöver ett skydd vid en eventuell separation. Detta gäller dock bara när det rör sig om två parter som bor tillsammans, i normalfallet har sex med varandra och har en delad ekonomi. Varför skyddet inte behövs för den som har två eller fler sambos diskuteras inte i propositionen och det nämns inte ens att en person kan uppfylla kriterierna för samboskap med fler än en person. Vidare skrivs att folk vanligen blir medvetna om behovet att reglera förhållandet först när det är på uppdämningen och att det sällan förekommer avtal i samboförhållanden.¹¹⁷ Genom lagstiftningen blir det möjligt för den som lever i enlighet med definitionen av begreppet sambo att inte behöva reflektera vidare kring hur ett eventuellt avslut av samboskapet ska regleras i form av avtal. De som lever tillsammans med andra, men inte uppfyller definitionen av sambo, kommer att behöva reglera sina förhållanden med avtal alternativt stå utan skydd den dag omständigheterna förändras. De som

---

¹¹⁵ prop. 2002/03:80, s. 26-27.

¹¹⁶ prop. 2002/03:80, s. 26.

¹¹⁷ prop. 2002/03:80, s. 25.

inte omfattas av lagstiftningen behöver således skaffa sig mer juridisk kompetens än den som lever i tvåsamhet i enlighet med sambolagen eller äktenskapslagstiftningen för att kunna trygga sina levnadsförhållanden.

Även om lagstiftningen inte förbjuder polyamori är det tydligt att en sådan livsstil inte premieras av lagstiftaren som istället väljer att enbart beakta det tvåsamma paret behov av skydd. Som Adeniji uttrycker det i sin avhandling *Inte den typ som gifter sig* innehåller regelverket kring samlevnad ”en mängd underliggande föreställningar om hur en god relation ser ut”.¹¹⁸ Det går alltså att konstatera att den inte är flersam men att den goda relationen, som vi sett ovan, innehåller monogamt sexuellt umgänge och att de båda personerna i förhållandet har en gemensam ekonomi och att de har ett gemensamt boende. Här finner jag det aktuellt att hänvisa till Gayle Rubins värdehierarki som ger en förklaring till vilken som är den mest önskvärda sexualiteten, det vill säga den som sker i hemmet mellan två personer av motsatt kön som befinner sig i en monogam relation och har sex med avsikt att alstra barn.¹¹⁹ Med värdehierarkins hjälp blir det tydligt, för att återkoppla till heteronormativiteten, att inte all heterosexualitet är önskvärd, utan att det är en *viss form* av heterosexualitet som är önskvärd där flera faktorer spelar in. Heterosexualitet är således inte gott nog i sig utan den kräver en viss typ av organisering för att uppnå en hegemonisk position. På så vis kan viss form av heterosexualitet anses mindre respektabel än viss form av homosexualitet. Utifrån Rubins tankar blir det således förståeligt varför tvåsam homosexualitet utifrån ett heteronormativt perspektiv kan bli acceptabelt i lagen samtidigt som pluralistisk sexualitet, trots att den kan vara med ett heterosexuellt begär, blir förkastligt. Sexualitet bör förstås utifrån hur den organiseras, och inte enbart utifrån vem som praktiserar den. Vid en jämförelse mellan samlevnadslagstiftningen och Rubins värdehierarki framgår att det är de faktorer som återfinns i den inre cirkeln som lagstiftningen värnar om, även om den har kommit att omfatta även homosexuella par. Med ett kritiskt öga går att se att samkönade par blir

---

¹¹⁸ Adeniji, *Inte den typ som gifter sig*, s. 21.

¹¹⁹ Rubin, Gayle, “Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality”, s. 11-14.

inkluderade i lagstiftningen i just de fall där inkluderandet befäster andra faktorer i cirkeln såsom tvåsamhet och monogami kopplat till ett gemensamt hem.

Trots att det i förarbetena ser ut som att polyamori inte existerar innebär inte detta att människor inte lever polyamoröst. Samtidigt som tystnaden skyddar makten, som här bör förstås som den rådande tvåsamhetsnormen, genom att den befäster ett förbud gentemot polygamins praktik, kan tystnaden möjliggöra överträdelser. Foucault skriver om hur homosexualiteten, efter att den fick ett ord och började benämnas därmed också började kontrolleras och framhåller att det till viss del finns en frihet i att inte bli benämnd.¹²⁰ Samtidigt existerar redan diskurser om polygami, vilket framkom i läsning av Jänterä-Jareborg, och tystnaden kring polyamori i materialet bör kanske därför främst förstås som ett försök från kunskapsproducenter, i form av lagstiftaren, att bibehålla kontroll och ordning i leden genom att förhindra och nedtysta en polyamorös levnadsstil.

4.3 Ofrivillig barnlöshet

I följande kommer en genomgång av reglering vad gäller ofrivillig barnlöshet. I Rubins värdehierarki är en viktig barometer barnskaffandet som ska vara följderna av det tvåsamma heterosexuella samlaget, varför föräldraskapet blir en viktig del i förståelsen av tvåsamheten. Av denna anledning blir det väsentligt att redogöra för hur (det tvåsamma) föräldraskapet regleras i föräldrabalken. Med stöd av föräldraskapet stärks och rekonstrueras tvåsamhetsnormen och dess koppling till äktenskapet ses som överordnad andra former av sätt att organisera sin sociala tillvaro.¹²¹

När det gäller par är det vissa punkter som skiljer mellan adoption och assisterad befruktning för makar/registerade partners respektive sambos. Sambos har inte möjlighet att adoptera, istället krävs för detta att parterna

---

¹²⁰ Foucault, *Sexualitetens historia. Band 1 – viljan att veta*, s. 110-111.

¹²¹ Rubin, Gayle, "Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality", s. 11-14

har ingått äktenskap.¹²² När det kommer till assisterad befruktning är emellertid inte äktenskap ett krav för att få rätt till hjälp utan även sambos har möjligt till detta.¹²³ På detta område görs det således skillnad mellan dem som har ingått äktenskap och de som inte har gjort det, där äktenskap blir ett krav för att, som par, utredas som adoptivföräldrar, men inte för att få rätt till assisterad befruktning. Vad gäller ensamstående finns som sagt möjlighet att bli prövad som adoptivföräldrar medan det ännu saknas rätt till assisterad befruktning (vilket dock kommer att ändras inom kort¹²⁴). Liksom har framkommit i föregående kapitel är normen om tvåsamhet stark och ses som nästintill naturlig. Caroline Sörgjerd skriver i *Rätten att bli förälder – en analys av reglerna om assisterad befruktning och adoption* att anledningen till att enbart de som lever i par har rätt till tillgång av assisterad befruktning är att regleringen bygger på principen att det är i barnets bästa att tillförsäkras två rättsliga föräldrar. Hon skriver vidare att det har funnits sociala såväl som ekonomiska aspekter för denna utgångspunkt.¹²⁵

Förenligt med vad jag tidigare har förtydligat i avsnittet om avgränsning för denna uppsats kommer jag i följande avsnitt att kortfattat gå genom det rättsliga läget för adoption, historiskt och utifrån aktuell lagstiftning, varpå jag vidare mer djupgående och med viss koppling till adoption kommer att analysera det rättsliga läget avseende insemination.

4.3.1 Adoption – 4 kap föräldrabalken

De grundläggande materiella reglerna om adoption finns i 4 kap. föräldrabalken, med stöd av vilken samtliga adoptionsärenden ska utredas. Det är endast genom domstolsbeslut som en adoption kan vinna laga rätt.¹²⁶

---

¹²² FB 4 kap 4§

¹²³ Lag (2006:351) om genetisk integritet 6 kap 1§

¹²⁴ Svar på skriftlig fråga 2012/13:288 – Insemination för ensamstående.

¹²⁵ Sörgjerd, Caroline, ”Rätten att bli förälder – en analys av reglerna om assisterad befruktning och adoption” i *SvJT* 2012, s. 683.

¹²⁶ SOU 2009:61 – Modernare adoptionsregler, s. 54

Lagstiftningen som berör adoptioner har sedan första adoptionslagen trädde i kraft år 1918 ändrats ett flertal gånger. Ensamstående i Sverige har sedan den första adoptionslagen haft möjlighet att prövas som adoptivföräldrar och redan då fastslogs att en adoption endast fick beviljas förutsatt att den var till fördel för barnet.¹²⁷ Anledningen att ensamstående gavs detta tillfälle var inte därför att ensamståendes rättigheter skulle stärkas eller att det ansågs att en förälder var lika bra som två men därför att, liksom det uttalas i ett betänkande från 1908, på grund av den spridda fattigdomen som rådde i Sverige, få barns levnadsvillkor drägliga.¹²⁸

Det ansågs således att det var bättre att ha en förälder än ingen alls om det innebar att inte växa upp i fattigdom. Nämnas bör att vid denna tidpunkt var de adoptioner som aktualiserades sådana där barnen var födda inom landet, det rörde sig följaktligen inte om utlandsfödda barn.¹²⁹ De grundläggande principerna för aktuell lagstiftning är att endast ensamstående var för sig samt gifta makar gemensamt har möjlighet att ansöka om och att få beviljat rätten att adoptera.¹³⁰

4.3.2 Adoption i prop. 1986/87:124

När det i prop. 1986/87:124 – *Homosexuellas situation i samhället*, diskuteras huruvida homosexuella par ska ges möjlighet till adoption görs bedömningen att så endast kunde ske under förutsättning att den homosexuella familjen först ”accepteras som en naturlig del av samhället innan två människor av samma kön bör ges möjlighet att adoptera gemensamt”.¹³¹ När en grupp kan räknas som en naturlig del av samhället diskuteras dock inte. Lagstiftaren framhäver också med all tydlighet att utan detta skulle en sådan tillåtelse strida mot barnets bästa.¹³²

---

¹²⁷ Lag (1917:378) om adoption 8§

¹²⁸ Bet. LU 1908:19 – Lagutskottets betänkande utlåtande, i anledning af väckt motion om skrifvelse av Konungen angående lag om adoption, s. 7-9.

¹²⁹ bet. LU 1908:19, s. 7-9.

¹³⁰ FB 4 kap 4§.

¹³¹ prop. 1986/87:124, s. 55.

¹³² prop. 1986/87:124, s. 55.

Här framhålls vikten av att det tas hänsyn till vad som är ”naturligt”, en aspekt som återkommande aktualiseras när det gäller diskussioner om icke-heterosexuella personers rättigheter. Lagstiftaren poängterar dock att vad som anses ”naturligt” går att omförhandla och då med anledning av att det då faktiskt också, utöver ensamstående och heterosexuella par, skulle kunna komma att bli tillåtet för homosexuella *par* att adoptera.¹³³ Vad vi skulle kunna förstå utifrån detta är att vad som anses som ”naturligt” kan variera utifrån kontexten och att det egentligen inte finns något givet ”naturligt”, vilket skulle kunna tolkas öppna upp för alla möjliga former av familjekonstellationer.

Emellertid, även om det framhålls att betydelsen i begreppet ”naturligt” går att omförhandla, eller snarare omtolka, är det tydligt att normaliseringen alltid äger rum i förhållande till den norm som lagstiftaren uttalat förespråkar. Så som lagstiftningen är utformad ges inget utrymme för andra än ensamstående personer eller personer som lever i tvåsamhet att tolkas som en ”naturlig del av samhället”, varför jag menar att lagen baseras på en given norm som inte förutsättningslöst och på allas lika villkor kan omförhandlas över tid. Det är här funktionen bakom assimileringpolitiken gör sig synlig; för att få tillgång till det rättsliga skyddet måste de (homosexuella) personer som önskar adoptera ett barn gemensamt agera inom ramen för vad som anses vara naturligt i samhället, vilket endast sker förutsatt att familjen bildas i enlighet med tvåsamhetsnormen. I klartext innebär detta att lagstiftaren anser att en familjebildning som inte assimileras till rådande heteronormativa tvåsamhetsnorm strider mot barnets bästa, vilket då används som ett väl underbyggt och i dagsläget godtagbart argument vid reglering av personers handlingsfrihet. Vi kan därmed se hur lagstiftarens språk sätter gränser för vad som kan förstås som tänkbart eller naturligt och vad som därigenom blir rättsligt möjligt.¹³⁴

---

¹³³ prop. 1986/87:124, s. 55.

¹³⁴ se Rosenberg, *Queerfeministiskagenda*, s. 17; 21; 102.

4.4 Insemination vid ofrivillig barnlöshet

Som framkommit tidigare är tvåsamhetsnormen en dominerande aspekt vid bedömningen om vad som är naturligt, vilket i sig befäster tvåsamhetsnormen som det naturliga. I följande avsnitt kommer jag att lyfta fram och analysera två propositioner som berör de juridiska aspekterna kring insemination och där tvåsamheten blir central. Insemination är en möjlig väg till föräldraskap, varför det också blir adekvat att diskutera föräldraskap mer generellt då denna reglering också direkt påverkar utformningen av lagar kring assisterad befruktning. Således efterföljs analyserna nedan av en diskussion kring föräldraskap.

4.4.1 Prop. 1984/85:2 – Om artificiella inseminationer

Riksdagen beslöt den 29 mars 2012 att regeringen skyndsamt ska formulera ett lagförslag som innebär att ensamstående kvinnor ges rätt till assisterad befruktning.¹³⁵ Fram tills 1984 var det emellertid, på privata kliniker i Sverige, möjligt för ensamstående kvinnor att låta sig bli inseminerade. Med 1984 års inseminationslag sattes dock stopp för sådan behandling. Av prop. 1984/85:2 framläggs som förslag att enbart statliga/offentliga sjukhus ska få utföra givarinseminationer.¹³⁶ De privatpraktiserande kliniker som tidigare hade möjliggjort inseminering för andra än heterosexuella par fick efter att 1984-års inseminationslag hade införts inte fortsätta med sina givarinseminationer medan makeinseminationer emellertid var fortsatt tillåtna för dem att utföra.¹³⁷ Likaså förbjöds införsel av sperma från utlandet för självinsemination.¹³⁸ Dock blev inte självinsemination i sig straffbart,¹³⁹ vilket är väsentligt att benämna eftersom självinsemination inte är helt ovanligt när det kommer till att skaffa barn i en konstellation bestående av fler än enbart två personer. Vanligt är till exempel att ett lesbiskt och ett

---

¹³⁵ Svar på skriftlig fråga 2012/13:288 – Insemination för ensamstående.

¹³⁶ prop. 1984/85:2 – Om artificiella inseminationer, s. 23.

¹³⁷ prop. 1984/85:2, s. 34.

¹³⁸ prop. 1984/85:2, s. 29.

¹³⁹ prop. 1984/85:2, s. 30.

bögpar tillsammans skapar barn på detta vis.¹⁴⁰ Detta är dock inget som diskuteras i propositionen och möjligt är att utredaren inte ens kände till detta fenomen.

I propositionen framkommer också att det var utredningens förslag att endast heterosexuella par skulle ges möjlighet till insemination i Sverige. Detta motiverades med att ”barn i princip behöver förebilder från både en faders- och en modersgestalt för att ha de bästa förutsättningarna att utvecklas gynnsamt.”¹⁴¹ Utredningen fann därför att kvinnor som inte levde med en man som kunde fungera som en far för barnet inte skulle tillåtas inseminering. Även om det var få remissinstanser som motsade sig en sådan utveckling opponerade sig bland andra Fredrika Bremerförbundet och RFSL mot förslaget som skulle försvaga rättsskyddet för ensamstående och lesbiska kvinnor.

Kritiken bemöts i dokumentet med konstaterandet att givarinsemination inte är en allmänmänsklig rättighet, varför en sådan verksamhet enligt utredarens borde ”begränsas till de fall som har medfört att metoden har börjat användas, nämligen då det av olika skäl brister i de naturliga förutsättningarna att nå ett havandeskap.”¹⁴² Här går det alltså att se att heterosexuell tvåsamhet kopplas till något naturligt i form av att det har ”naturliga förutsättningar” för barnalstrande, varför personer som inte lever på detta vis anses sakna dessa naturliga förutsättningar. Det blir således legitimt att enbart tillåta insemination på kvinnor som är gifta (under denna tid var äktenskap enbart tillgängligt för heterosexuella par) eller som är sambo med en man.¹⁴³ Här går möjligheten till insemination från en tänkbarhet för enskilda individer till något som enbart berör (heterosexuella) par, och detta legitimeras genom hänvisning till ”naturligt” och barnets behov av en manlig och en kvinnlig förebild. Rosenberg framhåller att genom ett naturliggörande av den heterosexuella tvåsamhetsnormen är det inte normen i sig som anses problematisk utan det som avviker ifrån den –

---

¹⁴⁰ Babyvärlden, ”Homosexuell och längtar efter barn”.

¹⁴¹ prop. 1984/85:2, s. 10.

¹⁴² prop. 1984/85:2, s. 10.

¹⁴³ prop. 1984/85:2, s. 10.

på så sätt lever normen på att framställa sig som naturlig.¹⁴⁴ Att det som anses naturligt vad gäller reproduktion kopplas samman till ett heterosexuellt samlag hade kanske inte behövt vara problematiskt om inte denna syn samtidigt hade lett till förkastande av de levnadsformer där heterosexuella samlag inte ingår. Genom ovan nämnda utlåtandet, ”begränsas till de fall som har medfört att metoden har börjat användas, nämligen då det av olika skäl brister i de naturliga förutsättningarna att nå ett havandeskap”, förkastas andra levnadsformer än heterosexuell tvåsamhet just därför att där inte ingår ett heterosexuellt samlag mellan två personer i en monogam relation. Andra samlevnadsformer blir därmed ”onaturliga”.

Begreppet ”naturligt” är något som återkommer när det gäller heterosexuell tvåsamhet. I specialmotiveringen till kravet på att kvinnan ska vara gift eller sambo med en man, sägs att det inte torde vara något problem, i de fall paret är sambos, att utreda huruvida paret lever under äktenskapsliknande förhållanden och ”om dessa lever i ett fast förhållande och förgäves har sökt få barn på naturlig väg, får kravet på äktenskapsliknande sammanlevnad anses uppfyllt.”¹⁴⁵ Att få barn på naturlig väg innebär alltså att bli gravid genom (ett tvåsamt) heterosexuellt samlag. Således tycks det anses att graviditet genom assisterad befruktning innebär att bli gravid på onaturlig väg. Emellertid, för att få tillgång till den ”onaturliga vägen” måste den ”naturliga vägen” först ha varit ett beprövat alternativ som dock inte har fungerat. Det skiljs alltså på heterosexuella par som inte kan bli gravida den ”naturliga vägen” och andra som inte kan bli gravida ”den naturliga vägen”, där de senare förkastas just därför att den naturliga vägen inte är ett alternativ som kan appliceras på dessa. Det bildas följaktligen två olika grupper där den heterosexuella tvåsamheten är den som skyddas och premieras och den andra blir onaturlig. Den heterosexuella tvåsamhetens skyddsintresse motiveras följaktligen av dels det naturliga i det heterosexuella samlaget dels av barns behov av manliga och kvinnliga förebilder.

---

¹⁴⁴ Rosenberg, *Queerfeministiskagenda*, s. 102.

¹⁴⁵ prop. 1984/85:2, s. 22.

För att så långt som möjligt kunna garantera barnet ett heterosexuellt par som föräldrar infördes även kravet på att kvinnans man måste ha lämnat samtycke till inseminationen.¹⁴⁶ Avsikten med detta var att samtycket skulle garantera barnet en rättslig far eftersom medgivandet inte gick att återkalla i efterhand. Enda möjligheten för mannen att avsäga sig faderskapet skulle vara om barnet inte har blivit till genom insemination utan genom att kvinnan haft samlag med en annan man.¹⁴⁷ Ytterligare en förutsättning för att insemination ska bli aktuellt är att mannen är i livet när själva inseminationen genomförs, ett krav som normalt anses uppfyllt genom att kvinnan uppger att mannen lever, skulle han inte ha möjlighet att närvara vid behandlingen.¹⁴⁸ Det tycks alltså grundläggande att det finns en äkta man i bilden, dock krävs det inte att det finns någon vidare kunskap om honom.

Den tvåsamma heterosexualiteten och förkastandet av lesbiska och ensamstående mödrar backas i propositionen upp med argumentet att ”barn enligt utredningens uppfattning behöver både en faders- och en modersgestalt för att ha de bästa förutsättningarna att växa upp under goda förhållanden.”¹⁴⁹ Varför detta skulle ge de bästa förutsättningarna framgår dock inte. Exempelvis presenteras ingen forskning som visar på hur barn i heterosexuella familjer mår, ändock ses argumentet som tillräckligt för att ta bort den tidigare möjligheten för ensamstående kvinnor och lesbiska par att låta sig bli inseminerade. Återigen ses normen om tvåsam heterosexualitet som något självklart och naturligt med följd av att den inte behöver underbyggas för att dess överlägsenhet ska förstås som legitim. Istället blir de icke-heterosexuellt tvåsamma personerna avvikare och förskjuts från lagstiftningen.¹⁵⁰

Någon eventuell möjlighet för personer som lever flera tillsammans att genom insemination alstra barn benämns aldrig i propositionen och det verkar som om tanken på att människor kan organisera sina liv på andra vis

---

¹⁴⁶ prop. 1984/85:2, s. 11.

¹⁴⁷ prop. 1984/85:2, s. 14.

¹⁴⁸ prop. 1984/85:2, s. 23.

¹⁴⁹ prop. 1984/85:2, s. 46.

¹⁵⁰ Se Rosenberg, *Queerfeministiskagenda*, s. 102.

än i ensam- eller monogam tvåsamhet inte är något som reflekteras kring i utredningen där det enbart talas om par.

4.4.2 Prop. 2004/05:137 - Assisterad befruktning och föräldraskap

Under 1980-talet försvann som sagt möjligheten för lesbiska par och ensamstående kvinnor att låta sig bli inseminerade i Sverige. Med den lagändring som följde med anledning av prop. 2004/05:137 blev det emellertid åter möjligt för lesbiska par att få tillgång till assisterad befruktning. Dock var inte detta ett beslut som hade stöd hos alla remissinstanser när ärendet utreddes, då ungefär hälften av instanserna avströk sig förslaget. Hovrätten över Skåne och Blekinge med flera andra instanser uttryckte att genom att diskutera lesbiskas eventuella rätt till assisterad befruktning förskjuts fokus med barnets bästa i centrum till att istället handla om ett föräldraperspektiv där det centrala blir föräldrars rättigheter.¹⁵¹ Hovrätten gör genom sin argumentation tydligt att det anses vara viktigt och för barnets bästa att växa upp med två föräldrar, varför det vidare också anses att det etiska steget till ”att utvidga möjligheten till kvinnor som lever i en relation där barn inte kan alstras”¹⁵² är (för) stort. Hovrätten lyfter fram att en sådan möjlighet gör det svårt att motivera varför inte ensamstående ska tillåtas insemination.¹⁵³ Här verkar det som att hovrätten gör skillnad mellan heterosexuella par och *Andra*, där lesbiska och ensamstående därmed hamnar i kategorin *Andra*. Med hovrättens argumentation blir det möjligt att blunda för att regleringen, i sin dåvarande form, framhävs som neutral trots att den genom att enbart omfatta heterosexuella par och därmed naturalisera desamma är högst normbefästade.

Det är intressant att när heterosexuellas möjlighet till insemination diskuteras handlar det om barnets bästa, medan när *Andras* möjlighet till

---

¹⁵¹ prop. 2004/05:137 – Assisterad befruktning och föräldraskap, s. 37-38.

¹⁵² prop. 2004/05:137, s. 38.

¹⁵³ prop. 2004/05:137, s. 38.

assisterad befruktning avhandlas anses det av hovrätten ha skett en förskjutning av fokus från barnets bästa till att istället handla om föräldrarättigheter. Det kan dock ses som märkligt att hovrätten motiverar sitt avståndstagande till lagändringen, som skulle ge lesbiska par möjlighet att insemineras, med argumentet att det skulle göra det svårare att motivera förbudet för ensamstående att låta sig insemineras. Det tycks nästan som om lesbiska par inte räknas som par i detta fall. Icke-heterosexuella par ses istället som avvikande och lesbiskas tillträde till assisterad befruktning används som ett argument för att förhindra att andra än par ska ges tillträde till lagstiftningen. Dessutom tycks hovrätten missa att även de kvinnor i heterosexuella relationer som är i behov av assisterad befruktning ”lever i en relation där barn inte kan alstras”.

Normen behöver inget stöd för sitt berättigande, vilket det som avviker behöver. Hade normen inte setts som naturlig skulle det ha varit det mest självklara att fråga sig varför lesbiska pars tillträde till assisterad befruktning ska förbjudas för att på så sätt upprätthålla möjligheten att också förbjuda ensamstående densamma.¹⁵⁴ Hade det inte varit möjligt att istället resonera omvänt? Eftersom heterosexuella par har tillträde till assisterad befruktning, blir det då inte svårt att motivera att denna rättighet görs tillgänglig även andra?

Det framkommer i propositionen att sedan 1984 års inseminationslag infördes har det hänt mycket vad gäller homosexuellas rättigheter och forskning på barn i familjer bestående av icke-heterosexuella föräldrar. Detta har bland annat lett till att det blivit tillåtet för homosexuella par att prövas som adoptivföräldrar. Regeringen gjorde bedömningen att lesbiska par borde få tillgång till assisterad befruktning med stöd av att forskningen visade på att det inte ”finns skäl att anta något annat än att såväl partner som homosexuella sambor generellt sett kan erbjuda även dessa barn en god uppväxtmiljö och tillgodose de särskilda behov av omsorg och omvårdnad

---

¹⁵⁴ Rosenberg, *Queerfeministiskagenda*, s. 102.

som barnen kan ha.”¹⁵⁵

Även om det i de förarbeten som har gått igenom i denna uppsats, sägs att barnets bästa är att ha två (olikkönade) föräldrar uttrycks det aldrig konkret varför så verkligen skulle vara fallet. Någon forskning som visar på hur barn med föräldrar i en heterosexuell parrelation mår och hur barnen påverkas av att växa upp med heterosexuella föräldrar har inte kunnat återfinnas.

Att heterosexuell tvåsamhet ses som något självklart och neutralt och med direkt koppling till föräldraskap blir också tydligt när det i propositionen uttrycks vad ofrivillig barnlöshet är:

”Behandlingarna enligt 1984 och 1988 års lagar är metoder för att avhjälpa ofrivillig barnlöshet, det vill säga metoder för att hjälpa en man och en kvinna med medicinska hinder att bli befruktade och få barn.”¹⁵⁶

Behandlingarna syftar sålunda till att hjälpa ofrivilligt barnlösa, vilket här direkt kopplas till enbart heterosexuella par. Varför det inte rör sig om ofrivillig barnlöshet när det gäller andra än personer i denna form av parrelation lämnas osagt. Menar regeringen att personer som inte lever i heterosexuell tvåsamhet men längtar efter barn är frivilligt barnlösa? Här blir det extra tydligt hur icke-heterosexuell tvåsamhet nedtystas i materialet då, utöver att det inte är tillåtet för dessa personer att låta sig insemineras, de inte ens tillåts att inkluderas i begreppet ofrivilligt barnlös. Även om lagen inte tillåter att alla som önskar barn ges möjlighet till detta innebär inte det att dessa personers existens behöver skrivas bort. Dock blir så fallet när det väljs att sätta likamedstecken mellan ofrivillig barnlöshet och heterosexuella par.

När utredningen ska ta ställning till huruvida lesbiska par ska ha tillgång till assisterad befruktning uttrycks att utgångspunkt när det gäller assisterad befruktning bör vara att de barn som kommer till på detta vis ”skall ha två

---

¹⁵⁵ prop. 2004/05:137, s. 39.

¹⁵⁶ prop. 2004/05:137, s. 38.

föräldrar och att barnet skall ha fötts av en av föräldrarna.”¹⁵⁷ Här finns det således inget utrymme att ens diskutera ensamståendes eller flersammas behov av assisterad befruktning. ”Moderskapet” kopplas också starkt till bärandet av barnet, när det tydligt uttrycks att den ena föräldern ska vara den som föder barnet. På så vis väljer lagstiftaren också att inte gå in i någon diskussion om surrogatmödraskap genom att tydligt manifesteras att den som föder barnet är förälder, eller närmare bestämt moder. På så vis spelar även biologi en väsentlig roll i den heterosexuella tvåsamheten. Det ska födas biologiska barn.

Att biologi blir ett argument för att lesbiska par ska få insemineras kanske inte först ses som en självklar koppling till tvåsamhetsnormen, men i Rubins värdehierarki synliggörs att biologiska barn är en del av den goda sexualiteten, den som sker i tvåsamhet i hemmet och vars syfte just är att alstra barn.¹⁵⁸ Betydelsen av biologi och genetik blir också tydlig när det i propositionen förklaras varför lesbiska par ska kunna insemineras med stöd av samma lagar som heterosexuella par. På detta vis garanteras barnet ”möjlighet att få kunskap om sitt biologiska ursprung”,¹⁵⁹ jämfört med om paret istället hade låtit sig insemineras utomlands eller genom egen utförd inseminering. Sker insemination på en klinik i utlandet är i regel spermadonatorn anonym, vilket alltså inte är fallet i Sverige där barnet när det har uppnått tillräcklig mognad har rätt att få uppgifter om donatorn.¹⁶⁰

För att inseminationen ska vara tillåten krävs, liksom för heterosexuella par, att partnern till den som insemineras har lämnat ett skriftligt medgivande. Läkaren ska vidare pröva att det kan antas att det framtida barnet kommer att växa upp under goda förhållanden.¹⁶¹ I propositionen föreslår regeringen, vilket är vad som nu gäller i lagen om genetisk integritet m.m., att kvinnans äkta maka/sambo som inte blir inseminerad ska ses som barnets förälder om

---

¹⁵⁷ prop. 2004/05:137, s. 39.

¹⁵⁸ Rubin, Gayle, “Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality“, s. 13.

¹⁵⁹ prop. 2004/05:137, s. 39.

¹⁶⁰ prop. 2004/05:137, s. 39.

¹⁶¹ prop. 2004/05:137, s. 40; se också SOSFS 2002:13 – Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om assisterad befruktning.

hon har samtyckt till inseminationen ”och att det är sannolikt att barnet har avlats genom denna.”¹⁶² Hennes föräldraskap ska då fastställas genom bekräftelse eller dom.¹⁶³ Intressant är att den icke-inseminerade kvinnans föräldraskap görs könsneutralt, vilket inte är fallet för den inseminerade kvinnan eller i de fall hon hade varit en man och det istället hade rört sig om faderskap. Tvåsamhet bygger i grunden på komplettering och olikhet, det är alltså enligt så som lagen är utformad inte möjligt för ett barn att ha två juridiska ”mammor”. Den heteronormativa föreställningen gör sig ytterligare påmind i de fall som inte omfattas av lagen, det vill säga när inseminationen skett privat eller utomlands. I dessa fall ska faderskap fastställas oavsett om barnet föds i ett äktenskap bestående av två kvinnor.¹⁶⁴ Med andra ord finns det ingen generell föräldraskapspresumtion i icke-heterosexuella äktenskap så som det gör i heterosexuella äktenskap i form av faderskapspresumtion, vilket också kritiseras i remissyttrandet av dåvarande Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO)¹⁶⁵ samt Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL)^{166, 167}. Emellertid, om det bedöms vara till fördel för barnet får den andra föräldern adoptera barnet, vilket dock kräver en utredning för att godkännas.¹⁶⁸

Även Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala uttrycker sig i remissyttrandet och framhåller att den som donerar sperma i enlighet med 1984 eller 1988 års lag bör ”kunna ges ställning som rättslig far om han är känd för modern.”¹⁶⁹ Tyvärr utvecklas inte detta resonemang ytterligare så det blir oklart om nämnden menar att donatorn bör bli rättslig förälder *utöver* de två mödrarna, eller om den menar att donatorn ska bli rättslig förälder *istället* för en av mödrarna. Utifrån kontexten blir dock förståelsen att nämnden menar det sista. Som stöd för regeringens förslag tydliggörs emellertid att

---

¹⁶² prop. 2004/05:137, s. 41.

¹⁶³ prop. 2004/05:137, s. 41.

¹⁶⁴ prop. 2004/05:137, s. 41.

¹⁶⁵ Numera är HomO, JämO, EtnO och HO sammanslagna i en gemensam myndighet, Diskrimineringsombudsmannen; Se Distriktsombudsmannen, ”Om DO”.

¹⁶⁶ RFSL heter numera RFSL - Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners rättigheter. Se RFSL, ”Om RFSL”.

¹⁶⁷ prop. 2004/05:137, s. 42.

¹⁶⁸ prop. 2004/05:137, s. 41.

¹⁶⁹ prop. 2004/05:137, s. 42.

det är läkaren som ska välja ut donatorn och att det endast i undantagsfall är godtagbart att donatorn har någon koppling till paret. Donatorns identitet ska således vara okänd för de blivande föräldrarna och han kan inte bli aktuell som juridisk far/förälder till barnet.¹⁷⁰

Att regleringen om insemination här starkt präglas av tanken på tvåsamhet, och vad som ska innefattas i den, blir ytterligare tydligt i argumentationen om givarens betydelse och vilken roll denne ska spela. Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala tycks lägga stor vikt vid genetikens¹⁷¹ betydelse för föräldraskapet, genom att mena att donatorn, därför att han har en genetisk koppling till barnet, bör kunna göras till rättslig far till barnet. Utifrån att nämnden inte framhåller att de vill öppna upp för möjligheten till att föräldraskapet ska kunna innefatta fler än två rättsliga föräldrar får tolkningen av detta leda till att vad som framhålls är att barnet bör få två rättsliga föräldrar, kvinnan som föder barnet samt mannen som donerar sperman. Regeringens förslag stöds dock av att det sociala föräldraskapet anses som mer väsentligt för barnet än det genetiska. Båda perspektiven framhåller dock ett bevarande av tvåsamheten – ingen föreslår att såväl det lesbiska paret som givaren alla på samma gång ska kunna göras till rättsliga föräldrar om så önskas.

Juridiska fakultetsnämnden i Uppsalas föreställning om föräldraskapet stämmer väl överens med Rubins värdehierarki där den goda sexualiteten består av två personer, en man och en kvinna, som får gemensamma biologiska barn, födda av kvinnan¹⁷². I och med att lesbiska par skaffar barn genom insemination hamnar den goda sexualiteten på skam på flera plan; dels genom den samkönade sexualiteten, dels genom inblandningen av en

---

¹⁷⁰ prop. 2004/05:137, s 42.

¹⁷¹ Fortsatt används begreppen biologisk och genetisk här synonymt, anledningen till detta är att det är på detta vis de har använts i propositionen. Emellertid bör dock detta göras med försiktighet, biologiskt och genetiskt föräldraskap behöver inte sammanfalla, till exempel kan en kvinna vara biologisk, men inte genetisk, moder till ett barn. Det vill säga om hon har varit gravid med donerade ägg. I textens sammanfaller dock det genetiska och det biologiska föräldraskapet, varför jag har valt att inte problematisera detta ytterligare. Emellertid har jag emellanåt valt att skriva ut båda begreppen när jag har funnit det användbart att poängtera att det inte behöver röra sig om samma sak.

¹⁷² Rubin , Gayle, "Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality", s. 13.

tredje part samt på grund av föräldraskapets bristande biologiska förankring till barnet. Nämndens yttrande skulle kunna förstås som ett sätt att försöka ”rädda” den goda sexualiteten genom att bevara det rättsliga föräldraskapet heterosexuellt tvåsam. Regeringens förslag bygger istället på vad som utgör ett föräldraskap i form av den ”faktiska föräldrafunktionen”¹⁷³ snarare än biologi. Min tolkning här är att det uppstår en konflikt i hur föräldraskapet och givarens roll ska bedömas.

I den heteronormativa föreställningsvärlden, vilken konkretiseras i Rubins värdehierarki, förstås föräldraskapet utifrån att det delas mellan två personer och att dessa personer delar både det sociala samt det biologiska/genetiska föräldraskapet. För att återkoppla till vad som tagits upp tidigare i texten är det som om det heterosexuella samlaget här definierar vad som konstituerar en förälder, det vill säga den som har en biologisk/genetisk koppling till barnet, den vars genetiska arvs massa har varit del i att skapa barnet. Detta är något som jag anser återspeglas i Juridiska fakultetsnämnden i Uppsalas utlåtande. Genom att enbart två personer är inblandade rent genetiskt, alltså även om den genetiska modern och fadern inte har haft ett heterosexuellt samlag med varandra, tycks det finnas grund för att sätta ett likamedstecken mellan biologi/genetik och det sociala. Detta i sig resulterar i osynliggörandet av att dessa två innebär helt olika funktioner och inte behöver gå hand i hand.

Genom osynliggörandet följer automatiskt att den genetiska föräldern anses vara den som också ska vara barnets sociala förälder. När de lesbiska paren kommer in i bilden blir det dock svårt att avgöra vad som egentligen utgör den viktigaste delen i denna tvåsamma kombination, och alltså är den form av föräldraskap som ska leda till det rättsliga föräldraskapet, biologi/genetik eller den sociala funktionen. Det är här regeringens och Juridiska fakultetsnämnden i Uppsalas förhållningssätt skiljer sig åt, ändock förenas båda synsätten genom förståelsen att barn bör ha två rättsliga föräldrar. Regeringen uttrycker som stöd för tvåsamheten:

---

¹⁷³ prop. 2004/05:137, s. 42.

“Att ha två föräldrar ger barnet trygghet ekonomiskt, socialt och rättsligt – inte bara under den tid familjen lever tillsammans utan också ifall föräldrarna skulle separera eller någon av dem skulle avlida. Barnet har rätt till underhåll från sina föräldrar och arvsrätt efter dem och deras släktingar. Vidare är reglerna om vårdnad, boende och umgänge knutna till föräldraskapet.”¹⁷⁴

Föräldraskapet kopplas alltså till parrelationen. I utlåtandet framkommer dock en medvetenhet kring att parrelationer inte är statiska och således sällan håller för evigt, vilket dock inte omkullkastar förståelsen av parrelationen som den enda gångbara formen av föräldraskap. Det lyfts fram att mycket av det skydd som barnet har i rättslig väg, men också social och ekonomisk trygghet, baseras på och kopplas till parrelationen mellan föräldrarna. Jag menar att det finns stora brister i att använda det rättsliga skyddet som argument till varför föräldraskap bör vara tvåsam eftersom ovannämnda skydd ser ut som det gör därför att vi har konstruerat det så. Om det alltid ses som omöjligt att förändra det gällande rättsliga skyddet, som idag bygger på en tvåsamhetsnorm, kommer det likväl alltid att vara omöjligt att inkludera sådant som inte ryms inom rådande norm. Det blir en form av cirkulärresonemang där det som ska till alltid bygger på vad som fanns från början utan hänsyn till att det som fanns från början kanske inte räckte till. Om regelverket ändrades utifrån möjligheten för barn att ha fler rättsliga föräldrar än två hade poängen i argumentet helt tappat sin tyngd, eftersom tyngden enbart vilar på hur regelverket ser ut för tillfället. Att använda själva regelverket i sig som stöd för varför föräldraskap ska vara tvåsam, svarar inte på frågan varför det skulle vara bättre att ha två föräldrar än till exempel tre.

På så vis synliggörs inte problematiken som följer av regelverkets fokus på tvåsamheten när det gäller exempelvis vårdnad och personer som barnet har haft en nära relation till men som inte skyddas när föräldern separerar från denna. Rättens fokusering på tvåsamhet drabbar inte bara barn som har

---

¹⁷⁴ prop. 2004/05:137, s. 42.

föräldrar som lever i flersamhet, utan även barn till föräldrar som organiserar sina relationer monogamt kan påverkas av fokuseringen. Som framkommer i citatet kan föräldrar separera, trots att de lever i en monogam parrelation. Ibland träffar föräldern en ny partner. Kanske kommer barnet och partnern varandra nära, men skulle föräldern och partnern separera finns det ingen lagstiftning som ger barnet någon laglig rätt till en relation med den personen. Det samma gäller för alla relationer barnet har förutom just de två som finns till de rättsliga föräldrarna. Relationerna försvinner inte bara därför att regelverket väljer att inte benämna dem. Problematiken gör sig särskilt påtaglig när det gäller familjebildning i icke-heterosexuella relationer där det inte är ovanligt att ett lesbiskt par skaffar barn tillsammans med ett bögpar. Trots att barnet i dessa fall får fyra föräldrar har det enbart rätt till två av dem som rättsliga föräldrar. Denna form av familjebildning benämns visserligen i propositionen, vilket kommer tas upp nedan, emellertid sker detta för att ge stöd till att det inte ska finnas någon generell föräldrapresumtion i lesbiska parrelationer och inte för att utöka barnets rätt till flera rättsliga föräldrar.

Förslaget som lades fram i propositionen, och som numera är införlivat i lagen om genetisk integritet m.m., innebär att barn som tillkommit genom insemination i utlandet eller genom insemination i egen regi, enbart är garanterade att kvinnan som föder barnet blir rättslig förälder. Som påtalats finns det ingen generell föräldrapresumtion för lesbiska till skillnad från faderskapspresumtionen som gäller i heterosexuella äktenskap. Samtycke, från den som inte bär barnet, till inseminationen enligt gällande lag är grunden för tvåsam föräldraskap eftersom "[p]å så sätt garanteras barnet redan vid befruktningen två föräldrar. Förutsatt att samtycke har lämnats och att det är sannolikt att barnet har kommit till genom befruktningen, kan varken den födande kvinnan eller hennes partner eller sambo med framgång motsätta sig föräldraskapet."¹⁷⁵ Om inseminationen har skett med stöd av nämnda lag ska föräldraskap därmed fastställas, vilket innebär att kvinnan som inte har fött barnet kommer att bli rättslig förälder. Har inseminationen

---

¹⁷⁵ prop. 2004/05:137, s. 43.

skett utanför lagens gränser ska istället faderskap fastställas. För att kvinnan som inte har fött barnet ska kunna bli rättslig förälder måste hon i så fall adoptera barnet, vilket innebär att hon och den rättsliga modern först måste ha ingått äktenskap eller partnerskap.¹⁷⁶ Några remissinstanser uttryckte emellertid att föräldraskap bör presumeras även i de fall befruktningen inte har skett i enlighet med kommande lag.¹⁷⁷ Regeringen menar dock att en sådan presumtion skulle försvåra homosexuella mäns möjligheter till att bli rättsliga föräldrar. Detta eftersom en undersökning från Statistiska centralbyrån år 2000 visat att 28 procent av de homosexuella som deltagit i undersökningen har svarat ”att de – även om en möjlighet till assisterad befruktning införs – likväl skulle föredra att skaffa barn genom insemination i egen regi.”¹⁷⁸ Resonemanget fortsätter:

“Om den här föreslagna föräldraskapsregeln gällde i dessa fall, skulle det bli betydligt svårare för homosexuella män att bli rättsliga fäder. Vidare är det i ett barnperspektiv rimligt att faderskapet även fortsättningsvis kan fastställas i dessa fall. Barnet kan då, även vid en eventuell konflikt mellan spermagivaren och modern, ges möjlighet till en nära kontakt med sin far.”¹⁷⁹

I de fall ett bögpar skulle skaffa barn med ett heterosexuellt par tycks regeringen inte reflektera över att de homosexuella männen inte har någon möjlighet att bli rättsliga fäder, utan deras möjlighet till faderskap tycks enbart viktig i de fall de skaffar barn tillsammans med ett lesbiskt par. Att det vore en rimlighet att låta alla föräldrarna i konstellationen bli rättsliga föräldrar är inget som regeringen ens knystar om.

När det inte läggs något utrymme på att diskutera hur juridiken bör förhålla sig till de barn vilka kommer att ha flera föräldrar, men där enbart två av dem har möjlighet att bli rättsliga dito, läggs istället desto mer utrymme på

---

¹⁷⁶ prop. 2004/05:137, s. 43; FB 4 kap. 4§.

¹⁷⁷ prop. 2004/05:137, s. 43.

¹⁷⁸ prop. 2004/05:137, s. 43.

¹⁷⁹ prop. 2004/05:137, s. 44.

att diskutera fastställande av faderskap i de fall inseminationen inte har skett förenligt inseminationslagarna från 1984 och 1988.¹⁸⁰ Regeringen uttrycker i sitt förslag:

“Faderskapet för en man skall kunna fastställas av domstol om det genom en genetisk undersökning är utrett att han är barnets far. Det skall alltså inte behöva bevisas att mannen har haft samlag med barnets mor. Faderskapet skall inte kunna fastställas för män som ger sperma enligt 1984 och 1988 års lagar.”¹⁸¹

Av formuleringen går det att utläsa vilken väsentlig betydelse biologi/genetik har vid fastställande av faderskap.

Som nämndes i inledningen till detta kapitel bör regleringen kring insemination förstås ur ett större sammanhang. Insemination är en möjlig väg till föräldraskap. Föreställningar kring föräldraskap får därför inverkan på uppfattningar om hur frågan om insemination ska regleras. För att till fullo förstå argumenten lagstiftaren utgår ifrån finner jag det därför värdefullt att titta på hur föräldraskap konstrueras och formuleras i ett större sammanhang. Således följer nu nedan en diskussion kring det tvåsamma föräldraskapet.

4.4.3 Föräldraskap – en tvåsam angelägenhet

Såsom har framkommit av de två ovanstående propositionerna är faderskapspresumtionen en viktig aspekt när det gäller hur rätten förhåller sig till insemination. Nedan följer en genomgång över hur regleringen om föräldraskap – med särskild vikt på faderskapspresumtionen – ser ut. Moderskapspresumtionen, som bygger på att den som föder ett barn presumeras vara moder, kommer inte att diskuteras.

Anna Singer identifierar i *Barns rätt till två föräldrar – en överspelad grundregel?* vilka av barns intressen som anses skyddsvärda i nuvarande

---

¹⁸⁰ prop. 2004/05:137, s. 50.

¹⁸¹ prop. 2004/05:137, s. 50.

familjereglering. Precis som framkommer i denna uppsats finner hon att fastställande av faderskap är ett sådant intresse. Den nuvarande lagstiftningen utgår från, när det gäller fastställande av föräldraskap, att barn har intresse av två föräldrar, varav en bör vara genetisk förälder. I de fall då det enbart finns en genetisk förälder så är barnets möjlighet att få kännedom om sitt genetiska ursprung också ett viktigt intresse.¹⁸²

Genom 1917 års lag (1917:377) om äktenskaplig börd samt 1917 års lag (1917:376) om barn utom äktenskap fick samhället som skyldighet att förverkliga att barns rätt till två föräldrar efterlevdes så långt möjligt.¹⁸³ Grundfunktionen med faderskapspresumtionen, som härstammar från 1917 års lag om äktenskaplig börd, var säkerställandet av ett barns försörjning. Vid fall då barn föddes inom ett äktenskap presumerades den äkta mannen vara fader till barnet och för det barn som föddes utomäktenskapligt antogs den man som hade haft samlag med modern vid konceptionen vara genetisk, och därmed också juridisk, fader till barnet såvida inte motsatsen kunde bevisas. Dock var det under denna tid osannolikt att en man kunde bevisa sin ”oskuld”.¹⁸⁴ Faderskapspresumtionen var alltså en strävan efter att i brist på andra medel garantera ett barns försörjning, vilket inte skall förväxlas med garantin att rättsligt fastställda faderskapet stämmer överens med det biologiska.

När ett barn föds inom ett heterosexuellt äktenskap presumeras mannen i äktenskapet genom aktuell lagstiftning vara barnets far. Detta regleras i 1:1§ FB där det uttrycks att ”[ä]r vid barns födelse modern gift med en man, ska denne anses som barnets far.”¹⁸⁵ Skulle äktenskapet anses vara ogiltigt på så vis att det helt saknar rättsverkningar föreligger ingen faderskapspresumtion. I fall av tvegifte ogiltigförklaras inte äktenskapet men istället anses tvegiften utgöra ett äktenskapshinder som föranleder att ett av äktenskapen ska upplösas genom äktenskapsskillnad. Således föreligger

---

¹⁸² Singer, Anna, ”Barns rätt till två föräldrar – en överspelad grundregel?” i *SvJT* 2009, nr 2, s. 422.

¹⁸³ Singer, ”Barns rätt till två föräldrar – en överspelad grundregel?”, s. 420.

¹⁸⁴ Asplund, Kjell, *Att fastställa faderskap*, Socialstyrelsen, Stockholm 2005, s. 13.

¹⁸⁵ FB 1 kap. 1§

fortfarande faderskapspresumtion vid tvegifte. Oavsett när äktenskapen ingicks torde, skrivs det i kommentaren till lagen, faderskapspresumtionen gälla i det äktenskap som ligger senast i tiden.¹⁸⁶

Det genetiska föräldraskapet tycks därmed inte hamna högst i faderskapshierarkin vid fall där barnet inte har tillkommit genom assisterad befruktning, utan snarare det rättsliga, vilket är vad presumtionen vill garantera barnet. Det går att se det som att äktenskap blir så viktigt när det gäller faderskap, att det blir viktigare än genetiska släktband, vilket är intressant eftersom det genetiska föräldraskapet återkommande poängteras ha sådan tyngd i förarbetena när det gäller assisterad befruktning. I och med faderskapspresumtionen utgås från att modern har en monogam relation till mannen, och skulle hon inte ha det så hjälper presumtionen till att dölja detta. På så vis stärks och rekonstrueras tvåsamhetsnormen med stöd av föräldraskapet och dess koppling till äktenskapet.

Enligt beräkningar uppges cirka 10 procent av de faderskap som idag fastslås genom presumtionsregeln vara felaktiga. Singer menar att det av denna anledning är tveksamt om det idag är rättfärdigat att faderskap fastställs genom presumtionsregeln grundad på äktenskap. Att det föreligger en generell presumtion inom det heterosexuella äktenskapet går, som jag nämnt, att tolka som att det är viktigare att barnet föds inom äktenskapet än att det får ”rätt” far.¹⁸⁷ Det går därför att ifrågasätta vilket syfte aktuell lagstiftning grundar sig på. ”[E]n värderingsförskjutning [har] ägt rum i samhället. Lagstiftningen syftar idag inte enbart till att tillförsäkra barnet försörjning och arvsrätt.”¹⁸⁸ Det tycks med tydlighet framgå att dagsaktuell lagstiftning har stagnerat i utvecklingen och förlorat essensen i sitt egensyfte som genom ursprunglig lag var att tillse ett barns försörjning. Aktuell lagstiftning ”betonar också barnets rätt att känna till sitt genetiska ursprung

---

¹⁸⁶ se Ryrstedt, Eva [Föräldraskap(1949:381), kommentaren till 1 kap 1 §], i Karnov, internet 2013-10-01

¹⁸⁷ Singer, Anna, *Föräldraskap i rättslig belysning*, Iustus Förlag AB, Uppsala 2000, s. 131-133.

¹⁸⁸ Asplund, *Att fastställa faderskap*, s. 13.

och rätten till båda sina föräldrar.”¹⁸⁹

I de fall kvinnan är ogift ska *faderskap* fastställas. Är kvinnan istället gift med en kvinna ska *föräldraskap* fastställas, vilket jag strax återkommer till. Faderskap fastställs genom att fadern antingen bekräftar faderskapet eller genom domstols dom. Singer understryker att eftersom familjer idag ofta grundas på sammanboende, vilket dock inte emotsäger den normativa tvåsamhetsnormen som dominerar i samhället, blir diskussionen kring och ifrågasättandet av faderskapspresumtionens kvarblivande högst dagsaktuell. Hon menar att det finns fog för att låta debatten handla om att faderskapspresumtionen borde utökas så att den även blev tillämplig i samboförhållanden.¹⁹⁰

Skulle en kvinna som föder ett barn vara gift/registrerad partner eller sambo med en kvinna råder ingen föräldraskapspresumtion motsvarande faderskapspresumtionen i heterosexuella äktenskap.¹⁹¹ Istället fastställs föräldraskapet genom bekräftelse eller dom.¹⁹² Emellertid krävs att barnet, som tidigare tagits upp, kommit till i enlighet med lagen om genetisk integritet m.m. Närmare bestämt, i de fall barnet blivit till genom assisterad befruktning utomlands eller genom egen regi kan inte föräldraskap fastställas,¹⁹³ utan i dessa fall ska faderskap fastställas. Önskar båda kvinnorna bli rättsliga föräldrar är de istället hänvisade till reglerna kring adoption, vilket innebär krav på att de ska ha ingått äktenskap. Vidare innebär adoption också krav på en utredning huruvida det är lämpligt att kvinnan som inte har fött barnet adopterar det.¹⁹⁴

Sammanfattningsvis för att komma åt kärnan i denna uppsats frågeställningar lämnar debatten kring presuntiv faderskapsfastställande inget utrymme för andra familjekonstellationer att omfattas av dagsaktuellt

---

¹⁸⁹ Asplund *Att fastställa faderskap*, s. 13.

¹⁹⁰ Singer, *Föräldraskap i rättslig belysning*, s. 134-135.

¹⁹¹ Det har förts diskussioner kring vad den andra mammans föräldraroll ska kallas, jag kommer emellertid inte gå in i denna diskussion i denna uppsats, utan här kommer jag att använda mig av begreppet föräldraskap utan att problematisera kring det.

¹⁹² FB 1 kap. 9 §; 2 kap. 8a §.

¹⁹³ dir. 2013:70 – Utökade möjligheter till behandling av ofrivillig barnlöshet, s. 10.

¹⁹⁴ prop. 2004/05:137 – Assisterad befruktning och föräldraskap, s. 41.

rättsskydd än den som ryms inom den heteronormativa tvåsamhetsnorm, vilken endast befästs ytterligare genom framhållna argument till varför lagstiftningen bör utvidgas till att även omfatta exempelvis sambos.

4.4.4 Utökade möjligheter till behandling av ofrivillig barnlöshet för ensamstående kvinnor

För att återgå till assisterad befruktning får det ses som positivt att riksdagen 2012 beslutade att regeringen ”skyndsamt ska återkomma med lagförslag som innebär att ensamstående kvinnor ges rätt till assisterad befruktning”.¹⁹⁵ Ensamstående kommer således förmodligen att inom en inte allt för avlägsen framtid att kunna erbjudas assisterad befruktning.¹⁹⁶ I februari 2013 redovisade statens medicinsk-etiska råd rapporten *Assisterad befruktning – etiska aspekter* där rådet bland annat reflekterar över ensamståendes framtida möjlighet till insemination. Det framhålls att assisterad befruktning för ensamstående aktualiserar ett dilemma där ”ensamstående personers önskan att få barn”¹⁹⁷ behöver vägas mot ”frågan om barns bästa (genom två föräldrar)”.¹⁹⁸ Det menas att ”[a]v rättvise- och jämställdhetsskäl bör ensamstående tillåtas samma behandling som par, annat vore diskriminering”.¹⁹⁹ Emellertid framhålls också att ”[b]arns bästa undermineras då man från början fräntas en förälder.”²⁰⁰ Liksom i uppsatsens övriga material naturliggörs tvåsamhetsnormen här genom att det ses som självklart att ett barn skulle ha två föräldrar. Att barnet skulle fräntas en förälder skulle kunna ha till följd, menar SMER, att barnet skulle drabbas av ”negativa psykologiska konsekvenser”²⁰¹ och att det skulle få sämre uppväxtvillkor jämfört med barn som har två föräldrar.²⁰² För att förhindra ett införlivande av dessa farhågor finner rådet det lämpligt att det innan en ensamstående kvinna får behandling i form av assisterad

---

¹⁹⁵ dir. 2013:70, s. 3.

¹⁹⁶ dir. 2013:70, s. 3.

¹⁹⁷ SMER, *Assisterad befruktning – etiska aspekter*, s. 216.

¹⁹⁸ SMER, *Assisterad befruktning – etiska aspekter*, s. 216.

¹⁹⁹ SMER, *Assisterad befruktning – etiska aspekter*, s. 216.

²⁰⁰ SMER, *Assisterad befruktning – etiska aspekter*, s. 216.

²⁰¹ SMER, *Assisterad befruktning – etiska aspekter*, s. 216.

²⁰² SMER, *Assisterad befruktning – etiska aspekter*, s. 216.

befruktning, görs en särskild bedömning. Bedömningen ska göras utifrån ett barnperspektiv och det ska beaktas om kvinnan har ”ett utvidgat socialt nätverk alternativt att man på andra sätt kan säkerställa att den ensamstående kvinnan kan erbjudas anpassat stöd från BVC eller dylikt.”²⁰³ Samtidigt som kvinnan ska få samma rätt som par till inseminering, olikgörs hon paren när det anses nödgat att hon ska utredas på ett vis som inte krävs av par. Rådet frågar sig också om det inte kan anses lämpligt att det ställs striktare krav vad gäller hälsa och ålder på en ensamstående kvinna än vad som gäller när det gäller assisterad befruktning för par. Detta för att särskilt säkerställa barnets intressen.

Det bör framhållas att det, även om ensamstående kvinnor andrafieras genom att det ställs särskilda krav på dem jämfört med par, märks att tid har passerat mellan att de propositioner och SOU:s som uppsatsen behandlar skrevs och att SMER:s rapport släpptes. Rapporten är väl uppdaterad när det gäller hur familjekonstellationer har förändrats över tid och nämner såväl polygama familjer som sådana bestående av en förälder. Det tydliggörs att i begreppet ”ofrivilligt barnlös” innefattas alla som önskar barn men av någon anledning inte kan få det,²⁰⁴ till skillnad från vad som gällde i prop. 2004/05:137, där enbart heterosexuella par som inte kunde bli gravida genom samlag inkluderades. Dock går det även här att se att normen om tvåsamhet är cementerad. När ensamståendes möjlighet till insemination diskuteras ställer sig rådet frågande till om inte ”spermiedonatoren vid donation av spermier bör ges särskild möjlighet att samtycka till donation till ensamstående kvinnor.”²⁰⁵ Detta eftersom rådet menar att det skulle kunna vara så att barn som tillkommit genom insemination och som har ensamstående mödrar skulle vara mer benägna att söka upp spermadonatoren än de barn vilkas föräldrar låtit sig insemineras som par. Det framhålls visserligen att det inte finns några studier som tyder på att det skulle kunna vara så men det menas att ”[d]et är möjligt att frånvaron av en social och rättslig far kan medföra ett större intresse hos barnet att söka upp donatören

---

²⁰³ SMER, *Assisterad befruktning – etiska aspekter*, s. 216.

²⁰⁴ SMER, *Assisterad befruktning – etiska aspekter*, s. 200.

²⁰⁵ SMER, *Assisterad befruktning – etiska aspekter*, s. 218.

och kanske eventuellt skapa en framtida relation till donatorn.”²⁰⁶ Liksom i det andra undersökta materialet kopplas barnanskaffande till en kärleksrelation, varför en ensamståendes möjlighet att bli med barn utanför en kärleksfull barnalstrande tvåsamhetsnorm blir högst utmanade i ett heteronormativt samhälle.

Det är många frågor som ska besvaras och många aspekter som ska belysas innan insemination för ensamstående blir verklighet. Singer framhåller i *Barns rätt till två föräldrar – en överspelad grundregel?* att några vanliga argument som lyfts fram när ensamståendes rätt till insemination diskuteras är att om ”man kan bestämma att barnet bara skall ha en förälder ligger det inte långt borta att ge möjlighet för fler än två att, om de så önskar, axla det rättsliga föräldraansvaret”.²⁰⁷ Hon ställer sig vidare frågan, ”[o]m vi anser att det räcker med en förälder om barnet tillkommer genom givarinsemination, kan vi då fortsatt ha som ambition att fastställa faderskapet till andra barn?”.²⁰⁸ Hon menar vidare att det blir svårt att motivera varför vissa barn skulle ha en nästan ”ovillkorlig rätt till två föräldrar medan andra inte har det.”²⁰⁹

Resonemangen som Singer tillför debatten kan tyckas intressanta dock anser jag att denna argumentationsteknik är mycket talande för sin sort och utgör en typ av redskap som används för att producera makt. Återigen används flersamhet som ett argument till att förbjuda något, på samma vis som när homosexuella skulle ges möjlighet till att ingå äktenskap, vilket då ifrågasattes med argumentet att det fanns en risk att om det öppnades upp för en sådan möjlighet skulle det vara svårt att motivera varför polygama äktenskap skulle förbjudas. Nu liksom då används familjebildande utanför tvåsamhetsnormen som ett skräckexempel för att avleda en utveckling som utmålats som det värsta och direkta konsekvensscenariot. Frågan är om ensamståendes rätt till insemination verkligen är något så radikalt som Singer låter påskina då det trots allt inte hör till ovanligheten att det i

---

²⁰⁶ SMER, *Assisterad befruktning – etiska aspekter*, s. 218.

²⁰⁷ Singer, ”Barns rätt till två föräldrar – en överspelad grundregel?”, s. 425.

²⁰⁸ Singer, ”Barns rätt till två föräldrar – en överspelad grundregel?”, s. 429.

²⁰⁹ Singer, ”Barns rätt till två föräldrar – en överspelad grundregel?”, s. 429.

Sverige finns familjer uppbyggda på annat vis än förenligt den heteronormativa tvåsamhetsnormen och som på grund av detta hamnar utanför delar av det socialrättsliga skyddet i samhället. Ett exempel är ett lesbiskt- och ett bögpar som skaffar barn tillsammans, vilket ger fler föräldrar per barn än vad rätten erkänner. Vidare är det trots allt så att redan nu har inte alla barn rätt till två föräldrar. Det är inte alltid möjligt att fastställa ett faderskap och det är heller inte alltid så att det faderskap som fastslås är det ”rätta”, vilket Singer själv har lyft fram i sin forskning. Snarare sätter hon ljuset på att den obligatoriska tvåsamhetsnormen är obegriplig och endast bygger på att den inte identifierar sig med den *andra gruppen*.

Singer måste utifrån sitt kunskapsläge och sin position ses som en bidragande kunskapsproducent, och att det hon säger därför ska tolkas ur ett maktperspektiv, för att återkoppla till Foucault. Det Singer gör är att hon genom en hänsynslös spekulativ skrämselfpropaganda spelar ut en marginaliserad grupp mot en annan utan uppenbar medvetenhet kring att hon sprider misstro och förakt mellan grupper.

Avslutningsvis, när det i SMER:s rapport diskuteras olika typer familjebildningar och individkonstellationer som kunde vara möjliga att skapa och leva i genom olika typer av assisterad befruktning, till exempel genom insemination och surrogatmoderskap, bygger alla, trots att barnalstrandet sker med hjälp av flertalet personer, på tvåsamma kärleksrelationer. Enda undantaget är ensamstående. Exempelen är inte baserade på hur lagstiftningen ser ut och således hade här funnits en möjlighet att äntligen visa på att vuxna människor kan leva fler tillsammans än två, vilket SMER dock väljer att inte göra.²¹⁰

---

²¹⁰ SMER, *Assisterad befruktning – etiska aspekter*, s. 48.

5 AVSLUTNING

Jag har med denna uppsats velat sätta fokus på det som anses vara normalt i den svenska familjelagstiftningen. Genom läsning av förarbeten har jag funnit ett omfattande underlag som påvisar att lagstiftaren per automatik alltid utgår från ett monogamt heterosexuellt par som norm och neutralt utgångsläge när det gäller utformning av såväl äktenskaps- sambo- och reproduktionslagstiftning men utan att lagstiftaren någonsin själv öppet definierar sin positionering. Genom vad Rosenberg skulle kalla assimileringspolitik har med tiden även viss form av homosexualitet, nämligen den monogamt tvåsamma, fått tillgänglighet till denna lagstiftning.

Det som för mig har blivit tydligt när jag har arbetat med det rättsliga materialet är att kategorier som ”homosexuell”, ”heterosexuell”, ”ensamstående”, ”monogam” och ”polygam” inte tillåts existera eller fyllas med innebörd och mening i sig själva. Begreppen är högst relationella och kan inte existera utan varandra. Därför kan begreppet tvåsamhet i sig enbart bli betydelsefullt när det ställs i kontrast till den *Andra* kategorin, den som inte innebär tvåsamhet. Endast genom avsiktlig tydlig gränssättning mot det avvikande, i det här fallet ensamstående och polyamorösa, och då i förhållande till den *Andra* kan tvåsamhet få betydelse och göras begripbart. Trots detta råder i mitt material en kompakt tystnad kring just flersamhet. Det är som om ens tanken på att människor skulle kunna få för sig att *välja* att leva flersamt är befängd, medan tvåsamheten i sig är så normal att den inte är något som någon ens behöver reflektera över, än mindre ge uttryck för eller fatta ett beslut kring för att ingå i. Detta uttrycker sig till exempel när lagstiftaren i prop. 2002/03:80 menar att en person som befinner sig i ett samboskap och som ingår äktenskap med en annan person därmed har gett uttryck för att inte längre vilja ingå i samboförhållandet.

Förbryllande nog är det *normala* samtidigt ingen självklarhet då det i det rättsliga materialet tydligt sägs att äktenskap, liksom samboskap, enbart kan

omfatta en (sexuell) parrelation. Jag tolkar det här som ett sätt för kunskapsproducenterna, det vill säga de som författar materialet, att befästa maktrelationen. Genom att lyfta fram tvåsamheten som något naturligt och oskopat och konsekvent enbart hänvisa till densamma osynliggörs den *Andra*, de polyamorösa, som skrivs ut till juridikens periferi där de i bästa fall kan agera avvikande exempel. Makten finns som sagt både i att tala och i att tåga. Genom att den som har makten väljer att inte lägga fram några argument om flersamhet finns det heller ingenting att bemöta.

När polyamori görs synligt är det främst för att befästa hur befängt något är. Detta sker i prop. 2008/09:80 där en remissinstans inte vill tillåta en könsneutral äktenskapsbalk eftersom det skulle kunna innebära krav på att också månggifte ska tillåtas. Samma taktik används i argumenten som framhålls till att inte tillåta inseminering för ensamstående; om vissa barn ska kunna ha enbart en förälder, borde det då inte vara tillåtet med flera också? Eftersom många barn lever i familjer med flera sociala föräldrar borde det rimligtvis kunna vara möjligt för barnet att även ha en rättslig bindning till dessa. Dock används argumentet här snarare för att ifrågasätta att ensamstående ges rätt till inseminering och hur en sådan bestämmelse skulle göra påverkan på den redan befintliga rätten. Det sker alltså en andrafiering av polyamorösa – men också av ensamstående. Varken den ena eller den andra gruppen har en självklar rätt till den lagstiftning den är beroende av. I varje propositionsskrift synliggörs hur en andrafierad grupp spelas ut mot en annan i ett försök att få stöd till att förbjuda en av grupperna vissa rättigheter, i likhet med ovannämnda diskussion om inseminering för ensamstående. Denna taktik uppfyller ett viktigt syfte för maktproducenterna som på så vis skapar en skillnad mellan ensamstående och flersamma i det rättsliga materialet, en skillnad som uppbärarna av kategorierna inte själva har uttryckt. I förlängningen kan den utmålade skillnaden försvåra solidaritet mellan olika grupper vilket innebär att det blir svårt eller omöjligt att söka politiskt stöd hos varandra. Skulle alla som på något vis avviker från normen uppfatta det som att det är samma

normmaskineri som försvårar för dem, hade normen gjort sig själv en otjänst.

Även när lesbiskas rätt till inseminering diskuterades användes en konstruerad andrafierad grupp som ett alibi för hur illa konsekvenserna skulle kunna bli. Argumentet som löd då var att om lagförslaget gick igenom skulle det blir svårt att upprätthålla ett förbud för ensamstående att insemineras. Vid detta fall ställs normalitetsbegreppet verkligen på sin spets och det blir tydligt att den som avviker från normen om naturlighet, det vill säga tvåsam heterosexualitet, har själv inte någon självklar plats i familjerätten och det villkorade utrymmet som finns däri. För att hänvisa till Foucault skapar diskursen om tvåsamhet som naturlig en kontroll av människor då densamma blir en utestängningsmekanism som försvårar eller omöjliggör en livsstil som ensamstående eller flersam. För att homosexualitet ändå skulle kunna inkluderas i familjerätten var den tvungen att vara tvåsam.

En viktig förutsättning för tvåsamhetsnormen är det tvåsamma föräldraskapet. I denna är faderskapspresumtionen central. Den har ifrågasatts men då främst utifrån ett tvåsamhetsperspektiv. Faderskapspresumtionen gör det svårt att förhålla sig till lesbiskt föräldraskap och vidare skriver Singer att 10 procent av faderskapen som fastställs genom presumtion trots allt är felaktiga. Singers främsta argument till ifrågasättande av presumtionen är att en allt större del barn faktiskt föds inom samboskapet där det inte råder någon faderskapspresumtion. Det bidrar till att vidmakthålla tvåsamhetsnormen vars utgångsförståelse är att familjebildning ska ske inom ett äktenskap mellan en man och en kvinna.

Sammanfattningsvis är det många diskurser som har florerat i mitt material och särskilt framträdande är som sagt diskursen om naturlighet. Den heterosexuella tvåsamhetsnormen lever på att bli framställd som naturlig, varigenom den blir neutral och omöjlig att ifrågasätta. Följaktligen ges den av maktproducenterna, här lagstiftarna, tolkningsföreträdare med vilken den

andra definieras som avvikare och därmed onaturlig, vilket är fallet med polyamorösa och ensamstående. Det är dock oklart vad det naturliga egentligen innebär. Ibland tycks det kopplas till naturens lag i form av naturens vilja, något som bara uppkommer och som människor är oförmögna att påverka – naturligheten är något som vi inte kan styra, likt naturens årstider. Så är fallet vid diskussioner om assisterad befruktning, där det naturliga anses vara att skaffa barn genom heterosexuellt samlag inom en tvåsamhetskontext. Därför blir det möjligt att från lagstiftarens håll utestänga dem som inte anses ha försökt att bli gravida på naturlig väg, alltså genom heterosexuellt samlag, vilket då gäller lesbiska par och ensamstående personer. Ibland tycks naturligheten dock snarare kopplas till kulturen i form av det juridiska regelverket och samhällets uppbyggnad, vilket är fallet när homosexuellas rätt till adoption diskuteras. Utredarna hänvisar i propositionen till att en sådan möjlighet skulle bli verklighet först när homosexuella familjer ”accepteras som en naturlig del av samhället”.²¹¹ Naturligheten behöver alltså inte alltid kopplas till naturen i sig och tycks kunna vara föränderlig över tid. Helt klart behöver naturlighetens diskurs studeras vidare, dock kan det utifrån uppsatsen förstås att det inom juridiken utspelar sig en maktkamp omkring vad som kan och bör innefattas i begreppet. Som det ser ut nu utvidgas den befintliga lagstiftningen för att omfatta nya grupper i takt med att samhällets värderingar förändras. Homosexuella par får gifta sig och adoptera, lesbiska par får dessutom insemineras och framöver kommer insemination även att bli möjlig för ensamstående. För att uppnå en rättvis familjelagstiftning bör vi, anser jag, ställa oss frågan om huruvida den rätta vägen att gå verkligen är att lägga till grupp efter grupp allt eftersom det blir omöjligt att inte ta hänsyn till deras politiska krav. Som Rosenberg framhåller är assimileringen en bärande del av heteronormativiteten som befästs vid varje tillfälle då det avvikande läggs till den maktbärande normen. Istället borde lagstiftningen utformas med människors olika livssituationer som utgångspunkt. Tvåsamhet som överlägsen form av familjebildning bör ifrågasättas. Vill lagstiftaren,

---

²¹¹ prop. 1986/87:124, s. 55.

verkligen, röra sig ifrån en heteronormativ familjerätt bör basen för lagstiftningen i grunden förändras. Detta innebär att istället för att fortsätta legitimera (den heterosexuella) tvåsamhetsnormen, kasta den ett kritiskt öga.

6 Käll- och litteraturförteckning

Betänkanden

Bet. LU 1908:19	Lagutskottets betänkande utlåtande, i anledning af väckt motion om skrifvelse av Konungen angående lag om adoption.
Bet. 1986/87:LU18	Familjerättsliga frågor, m.m.
Bet. 1997/98:LU10	Vissa familjerättsliga frågor.
Bet. 2000/01:LU13	Äktenskap, partnerskap och samboende.

Direktiv

Dir. 2013:70	Utökade möjligheter till behandling av ofrivillig barnlöshet
--------------	--

Propositioner

Prop. 1984/85:2	om artificiella inseminationer.
Prop. 1986/87:1	om äktenskapsbalk m. m.
Prop. 1986/87:124	om de homosexuellas situation i samhället.
Prop. 2002/03:80	Ny sambolag.
Prop. 2004/05:137	Assisterad befruktning och föräldraskap.
Prop. 2008/09:80	Äktenskapsfrågor.

Statens offentliga utredningar

SOU 1999:104	Nya samboregler.
SOU 2007:3	Föräldraskap vid assisterad befruktning.
SOU 2007:17	Äktenskap för par med samma kön – Vigsselfrågor.
SOU 2009:61	Modernare adoptionsregler.

Upphävda författningar

Lag (1917:376)	om barn utom äktenskap
Lag (1917:377)	om äktenskaplig börd
Lag (1917:378)	om adoption.
Lag (1984:1140)	om insemination.
Lag (1988:711)	om befruktning utanför kroppen.

Publikationer

Asplund, Kjell, *Att fastställa faderskap*, Socialstyrelsen, Stockholm 2005.

Statens medicinsk-etiska råd, *SMER rapport 2013:1: Assisterad befruktning – etiska aspekter*, Stockholm 2013.

SOSFS 2002:13 – Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om assisterad befruktning.

Litteratur

Adeniji, Anna, *Inte den typ som gifter sig*, Tema genus, Linköping universitet 2008.

Ambjörnsson, Fanny, *Vad är Queer?*, Natur och kultur, Stockholm 2006.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Studentlitteratur, Lund 2005.

Butler, Judith, *Könet brinner*, Natur och kultur, Stockholm 2005.

Butler, Judith, *Genustrubbel*, Diadalos, Göteborg 2007.

Foucault, Michel, *Sexualitetens historia. Band 1 – viljan att veta*, Diadalos, Göteborg 2002.

Foucault, Michel, *Övervakning och straff*, Arkiv förlag, Lund 2003.

Giddens, Anthony, *Intimitetens omvandling*, Nya Doxa, Nora 1995.

Jackson, Stevi, *Heterosexuality in Question*. Sage, London 1999.

Jareborg, Nils, "Rättsdogmatik som vetenskap" i *SvJT* 2004, nr 2, s. 1-10.

Jäterä-Jareborg, Maarit, "Om polygami i dagens samhälle – särskilt ur ett svenskt perspektiv?" i *De lege årsbok 2011: Rätten och rättsfamiljer i ett föränderligt samhälle - rättshistoriskt och komparativt. Vänbok till Rolf Nygren*. Iustus Förlag AB, Uppsala 2011, s. 389-411.

Rich, Adrienne, *Obligatorisk heterosexualitet och lesbisk existens*, Matrixx, Nacka 1986.

Rosenberg, Tiina, *Queerfeministiskagenda*, Atlas, Stockholm 2002.

Rubin, Gayle, "Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality." i Habelove, A; Barale M. A.; Halperin, D (red.) *Lesbian and Gay Studies Reader*, s. 3-44, Routledge, London 1984.

Sandgren, Claes, "Debatt – Är rättsdogmatiken dogmatisk?" i *Tidsskrift for Rettsvitenskap* 2005, s. 648-656.

Singer, Anna, "Barns rätt till två föräldrar – en överspelad grundregel?" i *SvJT* 2009, nr 2, s. 411-429.

Singer, Anna, *Föräldraskap i rättslig belysning*, Iustus Förlag AB, Uppsala 2000.

Sörgjerd, Caroline, "Rätten att bli förälder – en analys av reglerna om assisterad befruktning och adoption" i *SvJT* 2012, s. 675-707.

Wiraeus, Julia, ”Jag fungerar inte i monogama relationer” i *Svenska Dagbladet* 2007.

http://www.svd.se/nyheter/idagsidan/sex-och-relationer/jag-fungerar-inte-i-monogama-relationer_584319.svd (Hämtad 2013-12-13)

Internetkällor

Babyvärlden, ”Homosexuell och längtar efter barn” 2013.

<http://www.babyvarlden.se/Forsoker/Behandlingar/adasda/> (Hämtad 2013-12-13).

Björk, Helena, ”Att leva som regnbågsfamilj” 2012.

<http://www.rfsu.se/sv/Sex--relationer/Relationer/Regnbags--och-stjarnfamiljer/Inte-svart-att-leva-som-regnbagsfamilj/> (Hämtad 2013-12-13).

Distriktsombudsmannen, ”Om DO”.

<http://www.do.se/sv/Om-DO/> (Hämtad 2013-12-19).

Fredrika Bremerförbundet, ”Historik”.

<http://www.fredrikabremer.se/sv.html/om-oss-fredrika-bremer-forbundets-historia> (Hämtad 2013-12-13).

Manga, Edda, ”Hundra år av tvåsamhet” 2011.

<http://feministiskperspektiv.se/2011/07/29/hundra-ar-av-tvasamhet/> (Hämtad 2013-12-13).

Mannung, Johanna, ”Poly så funkar det” 2009.

<http://www.rfsu.se/Bildbank/Dokument/fakta/poly-guide-2009.pdf> (Hämtad 2013-12-13).

Polywiki, ”Termer och begrepp”.

http://polywiki.se/termer_och_begrepp (Hämtad 2013-12-14).

Region Skåne, ”Makeinsemination”.

<http://www.skane.se/sv/Webbplatser/Skanes-universitetssjukhus/Organisation-A-O/Reproduktionsmedicinskt-centrum/For-patienter/SjukdomarFakta/Inseminationsverksamheten/Makeinsemination/> (Hämtad 2013-12-03).

RFSL, ”Om RFSL”.

<http://www.rfsl.se/?p=109> (Hämtad 2013-12-19).

RFSL, ”Begreppslista”.

<http://www.rfsl.se/?p=410> (Hämtad 2013-12-16).

Ryrstedt, Eva, [Föräldrabalken (1949:381), kommentaren till 1 kap 1 §], i Karnov, internet 2013-10-01.

Sandén, Annika, ”Kärleken och äktenskapet” 2003.

<http://www.popularhistoria.se/artiklar/karleken-och-aktenskapet> (Hämtad 2013-12-11).

Svar på skriftlig fråga 2012/13:288 ”Insemination för ensamstående”.

http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Fragor-och-anmalningar/Svar-pa-skriftliga-fragor/Insemination-for-ensamstaende_H012288/ (Hämtad 2013-12-29).